

„20 emelet boldogság”

A gyöngyösi toronyház első lakóinak társadalomtörténeti vizsgálata

Jelige: Jim123

Lezárás ideje: 2023.01.03.

Tartalom

1	Bevezetés	3
1.1	A témaválasztás	3
1.2	Historiográfiai áttekintés, források ismertetése	3
2	Lakhatás az államszocializmus idején	6
2.1	Lakáshelyzet a Rákosi-korszakban	6
2.2	Lakáshelyzet a Kádár-korszakban	8
3	A III. ötéves terv Heves megyében	11
3.1	Átok vagy áldás? (A Gagarin Hőerőmű megépítése)	13
3.2	Gyöngyös a szocializmus útján	14
4	A gyöngyösi toronyház építésének körülményei	17
4.1	A kezdetek (1968-1969)	17
4.2	A gyülekező viharfelhők (1970)	19
4.3	Sietős átadás (1971)	22
4.4	A kritikák keresztútjába	23
5	A gyöngyösi toronyház lakói	26
5.1	Szabadidős és kikapcsolódási lehetőségek	28
5.2	Vidéki „toronyházak” Magyarországon	31
6	Összegzés	34

1 Bevezetés

1.1 A témaválasztás

„A felhőkarcolókkal az a baj, hogy nem tudjuk eldönteni hányadán állunk velük. Hol az életerős gazdaság primitív szimbólumaiként ünnepeljük a toronyépületeket, hol pedig azért kárhoztatjuk őket mert megtörik a történelmi város sziluettjét.”¹(Dejan Sudjic). Az alábbi idézet véleményem szerint nagyon jól kifejezi azt, hogy hányadán is állunk napjainkban a „toronyházakkal”. A világ bármely pontján járunk, mindenhol találkozhatunk lélegzetelállítón magas épületekkel. Sok esetben olyan helyeken is, ahol nem is gondolnánk. Természetesen az előző felvetések alól Magyarország sem kivétel.

A gyöngyösi toronyház kapcsán az első információ, ami a birokomba került, az a ház építtetőjének a neve volt. Ez a visontai Gagarin Hőerőmű Vállalat. Így egy újabb izgalmas történet került a munkám látóterébe. A hőerőmű-kérdés további távlatokat nyitott meg előttem, arra is választ akartam találni, hogy milyen gazdasági környezetben, feltételek lehetőségek mellett tudott egy vállalat az 1970-es években felépíteni egy ekkora házat a dolgozói számára. Így a dolgozatomban bizonyos fejezeteiben mind országos mind pedig megyei szinten törekedtem arra, hogy bemutassam az ország és Heves megye gazdasági fejlődését 1965 és 1971 között. A két időpont nem véletlen, mert a Gagarin Hőerőmű létrejött és a toronyház megépülése is ezen időszak alatt ment végbe).

Természetesen óriási hiba lenne, ha a munkából kimaradnának a legfontosabb szereplők, maguk a lakók. Elsősorban az első beköltöző személyek társadalmi helyzetét és hétköznapi életét terveztem bemutatni, ugyanakkor a munkám során szembesültem azzal, hogy az első lakók jelentős része még a 90-es évek elején is ott lakott. A ház és lakóinak története tanulsággal szolgálhat sokak számára, ezért a mostanában ismételten fellángoló „toronyház”-vitákhoz kapcsolódóan is szeretném bemutatni Gyöngyös kétes hírű „dicsőségét”.²

1.2 Historiográfiai áttekintés, források ismertetése

Az elején egyértelmű volt számomra, hogy a témát nem érthettem meg, ha nem értem magát a korszakot, nem ismerem az akkori viszonyokat, az akkori társadalmi folyamatokat. Ugyanakkor azt is tudtam, hogy magát a Kádár-korszakot sem érthetem meg, ha nem ismerem az előzményét azaz a Rákosi korszakot. Így a szakirodalom utáni kutatásom során igyekeztem a korszak legelismertebb szakértőinek a munkáit tanulmányozni.

¹ Sudjic, 2005. 147.

² Mai napig a toronyház Heves megye legnagyobb lakóépülete.

A Rákosi-korszak kapcsán a társadalmi folyamatok valamint az akkori lakásviszonyok megismerésében *Keller Márkus* Indokolt lakásszükséglet című munkáját vettem alapul. A szerző részletes képet ad arról, hogy milyen helyzetben volt a magyar építőipar a II. világháborút követően, milyen módon igyekeztek enyhíteni az óriási mértékű lakásínséget. Arról is részletes elemzést kaphatunk a szerző jóvoltából, hogy az 1947-es kommunista hatalomátvétel követően, a szovjet hatás milyen formában érvényesült hazánkban, és ez mi módon befolyásolta az magyar építészetet is. Emellett *Horvát Sándor* Kapu és határ: mindennapi Sztálinváros című könyve nagyszerű betekintést nyújtott abba számomra, hogy milyen is volt az élet egy szocialista „kirakatvárosban”. A könyvből olyan tanulságok is leszűrhetők, amelyek országos szinten és később is megfigyelhetők. A korszak kapcsán hasznos, érdekes adalékokkal szolgáltak *Gyarmati György* és *Rainer M. János* írásai is.

A Kádár-korszak esetében mindenképpen meg kell említenem *Valuch Tibor* Magyar hétköznapiak című munkáját, amely nagyszerűen bemutatja azt, hogy a Kádár János névvel fémjelzett pártvezetés milyen módon igyekezett változtatni a Rákosiék által elkövetett hibákon. Arról is képet kaphatunk, hogy a magyar társadalom szerkezetében milyen változások figyelhetők meg az 1960-as 1970-es években illetve a korszak lakáshelyezete is nagy alaposággal kerül bemutatásra. Mindenképpen fontos megemlíteni *Majtényi György* Egy forint a krumplis lángos című művét, amelyben a mindennapi életből vett példákon keresztül nyerhetünk betekintést a Kádár-rendszer működésébe a hétköznapi emberek szempontjából. Ugyanakkor a Kádár-korszak kétarcúsága is nagyon alaposan ábrázolásra kerül mindkét szerző esetében.

A historiográfiai áttekintés során megkerülhetetlenek a szűkebb értelemben vett helytörténeti munkák. Ezek közül kettőt szeretnék alapvetően kiemelni. Az első könyv *Nagy József* A szocializmus építése Heves megyében című munkája. Nagy József bemutatja azt, hogy a megye gazdasági arculata hogyan változott meg 1945 és 1969 között. Több érdekes statisztikai adatot is felsorakoztat, a mű széles képet ad a vizsgált időszak kapcsán a megye gazdasági és politikai helyzetéről. A másik könyv *Sereg József* Gyöngyös a szocializmus útján című kiadványa. A szerző Gyöngyös történetét mutatja be 1945 után és ez a könyv is elsősorban a gazdasági változások bemutatására koncentrál, nagyon részletesen ír a városban létrejött ipari létesítményekről, de a városi társadalom átalakulása is hangsúlyos szerepet kap. Azt is szeretném leszögezni, hogy tisztában vagyok vele, hogy az imént bemutatott két mű a Kádár-rendszerben keletkezett, éppen ezért a marxista nézetek már régen idejenuáttá váltak. Mindenképpen fontos, hogy bizonyos gondolatok, adatok esetében szigorúan éljünk a kritikai módszertan eszközeivel.

Magával a toronyházzal kapcsolatosan nem állt rendelkezésemre hosszabb és részletesebb szekunder forrás. Néhány munkában az említés szintjén előkerül a ház, azonban az adatok kimerülnek annyiban, hogy a házat 1971-ben adták át és 70 méter magas. Ezért a korabeli sajtó vizsgálata egyszerűen megkerülhetetlen volt. A sajtótermékek közül első körben a *Heves Megyei Építő Lapja* számait vizsgáltam meg 1968 és 1971 között. A Heves Megyei Állami Építőipari Vállalat üzemi lapja részletes beszámolót közölt a ház építésének ütemezéséről, azonban itt csak a különböző technológiák illetve a ház legfontosabb paraméterei kerülnek bemutatásra. A *Heves Megyei Népszájság* szintén nagyon fontos forrásértékkel bírt számomra a munkám során. A különböző riportok és beszámolók nyomán az építkezés nehézségei, és annak az emberi oldala került előtérbe valamint természetesen a lakosok nyilatkozatai is ebben olvashatók. Számomra sokáig meglepő volt, hogy egy ekkora állami szocialista beruházást milyen kritikus szemmel vizsgált a helyi sajtó.

A levéltárban található iratok nagyon jól párhuzamba állíthatók vagy szembesíthetők a sajtó által felvett számtalan kérdéssel. A levéltári kutatásaimat első körben a *Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltárban* kezdtem meg, ahol a Gagarin Hőerőmű iratait illetve a Gyöngyös Városi Tanács iratait vizsgáltam, majd a megyei pártiratok következtek. Ekkor szembesültem azzal, hogy a britokomban lévő információk még mindig hiányosak. Így több kutatás is végeztem a *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában* Budapesten, ahol a Gagarin Hőerőmű ügyeiben országos szinten keletkezett iratokat vizsgáltam meg.

Mivel a munkám alapvetően az emberi tényezőre koncentrált, ezért nagyon fontos részét képezték a személyes interjúk. Első körben még a ház lakosait kerestem fel, és legnagyobb meglepetésemre közölték velem, hogy több olyan személy is lakik még a házban, akik a kezdetektől itt élnek. Az ő visszaemlékezéseik nélkül sem lenne teljes ez a munka, de az erőmű akkori dolgozóival, vezetőivel valamint azok leszármazottjaival is sikerült találkoznom és interjút készíteni velük. Közel 35 személy volt, aki hajlandó volt válaszolni a kérdéseimre.

Természetesen az imént feltüntetett források csak egy részét képezik a ténylegesen felhasznált munkáknak. Mind a sajtó, mind a szakirodalom, mind a levéltári anyagok terén jóval több munkát/iratot használtam fel. Ezeket természetesen a dolgozatom végén hiánytalanul feltüntettem.

2 Lakhatás az államszocializmus idején

2.1 Lakáshelyzet a Rákosi-korszakban

1945 után gyakorlatilag az ország minden téren romokban hevert. Mivel Magyarország is hadszíntérré változott a háború végére, az ország lakóházait is jelentős pusztítás érte. Bizonyos források szerint az ország lakásállományának 20%-a teljesen elpusztult a harcok következtében. Így az 1945 és 1947 közötti az úgynevezett koalíciós időszakban a legfontosabb feladat, az elszenvedett károk felmérése, a romok eltakarítása valamint a helyreállítási munkálatok megkezdései voltak. A politikai légkör bizonytalanságának következtében sem alakultak ki egységes koncepciók a súlyosbodó lakáshelyzet megoldására. Ez abból is látszódik, hogy 1945 és 1949 között mindössze 20 782 új lakás épült, ami az 1949-es lakásállományának a 4,1%-a volt.³

Az 1948/49 során bekövetkezett kommunista hatalomátvétel után, egyértelművé vált a Rákosi Mátyás vezette Magyar Dolgozók Pártja számára, hogy valamilyen fajta megoldást kellett találni az egyre katasztrofálisabb helyzetre. A kommunista rendszerváltás azonban több szempontból is csak tovább rontott a helyzeten. Az országban szinte minden téren a Szovjetunió és az általa követett modell vált a meghatározó mintává. Megkezdődött a nehézipar és a hadipar erőltetett fejlesztése, ami együtt járt azzal, hogy a vizsgált időszakban jelentős tömegek vándoroltak át a mezőgazdaságból az iparba. Ez tovább fokozta a városokra nehezedő lakáshiány rendezésének szükségességét (ez a jelenség hasonló kihívások elé állította az 1930-as években a Szovjetuniót is, közel 31 millió ember hagyta ott a mezőgazdaságot és áramlott az ipari létesítményekbe).⁴ Hogyan is néztek ki a lakások Magyarországon ebben az időszakban? A lakások közel 85% egyszobás volt, és nagy részük családi ház (még Budapesten is) a komfortfokozat alapján igen alacsony szintűek. Az is nehéz helyzetet teremtett a lakásépítések szempontjából, hogy az időszakban az egyetlen komoly megrendelő maga állam volt. Ez természetesen maguknak az építéseknek a helyzetét is jelentős módon behatárolta. Állami tervezőintézeteket hoztak létre, amelyeknek a legfőbb célja a felügyelet biztosítása volt, valamint természetesen az építés terén is a szovjet elveknek megfelelően kellett dolgozni (ami majd csak 1953-ban Sztálin halála nyomán fog megváltozni).

Az MDP ígéreteknél soha nem volt híján, azonban ezek betartása annál kevesebb alkalommal sikerült. Már az első ötéves terv idején hangsúlyos szerepet szántak az életszínvonal emelésének, köztük a lakáshelyzet javításának is. A források elosztása során

³ Keller, 2013. 57.

⁴ Horváth, 2005. 35.

látható volt, hogy az itt lefektetett tervek csak üres szavak voltak. Az újonnan épülő lakások kapcsán is számtalan probléma került elő: hiányzott a meghatározott terv, a meghatározott költségvetés. Sokaknak nyílt lehetősége a felhasznált anyagmennyiséggel kapcsolatosan ügyeskedésekre pl. az építőanyagok ellopására. Mivel nem végeztek folyamatos leltárt, így a felhasznált építőanyag mennyiségeket nagyon gyakran fiktív adatokkal egészítették ki.

Az állam egy idő után kezdte belátni, hogy egyedül nem lesz képes megbirkózni az elé táruló akadályokkal, ezért különböző rendeleteket létrehozva igyekeztek arra törekedni, hogy minél több magánérőt bevonjanak egyrész a lakások felújításába másrészt pedig az új lakások építésébe is. Ehhez nem egy esetben kedvezményes hiteltámogatásokat is igénybe lehetett venni a magánszemélyeknek, de pl. a mezőgazdaságban dolgozók hátrányban voltak ezeken a területeken. A magánérő bevonásával elsősorban vidéki településeken sikerült valamifajta eredményeket elérni, azonban ez a probléma megoldásához még mindig kevésnek bizonyult.

Az MDP 1952-ben államosította a lakáspiacot (bizonyos esetekben ez alól mentességet biztosítottak pl. az 1945. január.1 után épült lakások esetében) és megpróbálta az adott feltételekből kihozni, amit lehet. Azonban ekkoriban újabb problémák ütötték fel a fejüket. Ha valaki lakáshoz akart jutni az időszakban, elsősorban az adott település tanácsához kellett fordulnia kérelmével. Ezen kérelmek elbírálása az estek nagyrésztében nem történt igazságosan. Azok, akik igazán rászorultak sok esetben nem jutottak lakáshoz. Ekkoriban fog kialakulni a társbérleti rendszer is, ahol a többszobás lakásokon belül osztottak fel szobákat több lakónak. Ezek az intézkedések nem segítették a helyzet megoldását.

A szakemberek igyekeztek különböző javaslatokkal előállni. Az elgondolás, ami gyakorlatilag mindenkinél megjelent az az *emberi test szerepe*. Úgy gondolták, hogy mindent annak megfelelően kellene kialakítani, hogy az emberek számára kényelmes, és komfortos legyen. Megállapították, hogy egy embernek 16 négyzetméter területre van szüksége és a lakások ideális belmagasságát 3 méterben határozták meg.⁵ Ennek függvényében kellett kialakítani a lakásokon belüli tereket, valamint a bútorokat is ehhez mérten kell elkészíteni. Az ekkoriban készültek tervezetek jelentős részében ezért nem szobaszámokról írtak, hanem a lakásban lakó személyek száma volt a mérvadó. Ennek alapján bizonyos értelemben vett klasszikus sztereotípiák megmaradtak a korszakba pl. a nő helye a konyhában van, ezért a konyhák kialakításában ezt kell figyelembe venni. Ezen számításoknak elsősorban az volt a célja, hogy a „kecske is jól lakjon, de a káposzta is megmaradjon”, tehát a beruházások legyenek gazdaságosak, ami jó az államnak, ugyanakkor legyenek megfelelően kialakítva, amivel a lakók

⁵ Keller, 2013. 67.

is jól járhattak. Az alapvetés éppen ezért az volt, hogy a lakásoknak legalább három helyiséggel kellett rendelkezniük. Ebben a konyha is benne volt. A tervezések során továbbá igyekeztek figyelembe venni a különböző társadalmi rétegek igényeit is.

Négy társadalmi réteget különböztettek meg egymástól ekkoriban, akiknek az igényeit mindenképpen figyelembe kellett venni a lakások kialakítása során: a mezőgazdasági dolgozók, a bányászok, az ipari dolgozók és az értelmiségiek.⁶ Az értelmiségi tevékenységet végzők számára pl. egy külön szobát kellett biztosítani a zavartalan szellemi munkavégzés érdekében, az ipari munkásnak pedig, aki sok esetben hajnalban járt dolgozni, biztosítani kellett egy külön szobát, ami kielégítheti a pihenéshez szükséges igényeit.

Ekkoriban is látható volt, hogy ezek a tervezetek ellentmondásban állnak egymással így a megvalósításuk gyakorlatilag lehetetlen. A „szocialista mintavárosokat” leszámítva mint amilyen Sztálinváros is volt, nem is igazán próbálkoztak meg a tervek gyakorlatban történő alkalmazásával.⁷ Gyakorlatilag a Rákosi-korszakban a lakáshelyzet végig egy megoldatlan kérdés maradt. 1953 és 1955 között Nagy Imre miniszterelnöksége alatt a leállított nehézipari beruházások hatására bizonyos mértékben javult a helyzet, de az itt elért eredmények is elenyészőnek mondhatók. 1958-ban bizonyos számítások alapján 400 ezer lakás hiányzott a megfelelő lakhatási feltételek biztosításához.⁸ Valódi megoldást majd csak 1960-as években fognak találni a lakhatás problémájára. Azonban az ekkoriban alkalmazott megoldások hatására új problémák fogják felütni a fejüket...

2.2 Lakáshelyzet a Kádár-korszakban

Az 1956-os forradalom és szabadságharc több szempontból is fordulatot eredményezett a magyarországi államszocialista rendszerben. Egyrészt az ország számára ekkor vált egyértelművé, hogy a szovjet zónából nincs kiút. Ugyanakkor a pártvezetés számára is tanulságokkal szolgált, hogy az 1945 és 1956 között folytatott irányításnak nincs jövőképe. Az ellenforradalomban született kádári vezetés, hatalmának stabilizálása érdekében még visszanyúlt az előző rendszer erőszakos módszereihez, ezt követően azonban az 1960-as években alapvető változás következett. Kádárék belátták az eddig elkövetett hibákat és azt, hogy az életszínvonal tényleges emelése nélkül nem lehet támogatókat találnia a rendszernek.

⁶ Horváth, 2013. 45.

⁷ Horváth, 2005. 21.

⁸ Keller, 2012. 73.

Éppen ezért a kérdés megoldására jelentős energiákat fektettek, és a korábbiakban tárgyalt lakáshellyel kapcsolatban is igyekeztek valós megoldásokat találni.

A lakáshelyzet megoldása kapcsán a folyamatok bizonyos értelemben már 1958-ban elindultak az Óbudai Kísérleti Lakótelep megépítésével. Ha az eredmény hagyott is kívánni valót maga után, az emberek legalább már az láthatták, hogy valamiféle tényleges próbálkozások történtek a „komfortos” lakások biztosításának az érdekében. Az 1960-as években viszont már sajátos szocialista módszerek segítségével hatékony megoldások kerültek kidolgozásra a lakásínség enyhítésére. Ebben az esztendőben hirdették meg azt a nagyszabású 15 évre előirányzott tervet, ami legfőbb célkitűzésének azt tartotta, hogy 15 éve leforgása alatt közel 1 millió új lakást kell építeni az országban.⁹ Ez a terv nem volt egyedülálló a szovjet zóna országainak körében többen is ehhez hasonló tervekkel álltak elő. A gyors, tömeges, és olcsó lakások megépítéséhez egyértelmű volt mindenki számára, hogy új technikai módszereket kell majd bevezetni.

Éppen ezért 1962-ben a magyar kormány megvásárolta a házgyári, paneles technológiát a Szovjetuniótól.¹⁰ Ezen technológia lényege abból állt, hogy házépítő kombinátokat hoznak létre az ország területén, és itt előre legyártott építőelemekből kezdtek összerakni emeletes házakat. A technológiának köszönhetően a szerelési és a befejezési munkálatok is egy időben történtek, és ezeket az időjárási viszonyok sem befolyásolták. Így születnek meg a mai városok szerves részét alkotó panelházak.

A panelházak első körben még a városok szélén kaptak helyet, egy idő után azonban megtörtént a térhódításuk a belvárosi részek irányába is. Ezeken a területeken nagyon gyakran előfordult az, hogy többszáz éves történelmi városrészek estek áldozatául a szocializmus építésének.¹¹ A lakások kialakításával az emberek nem voltak maradéktalanul elégedettek. A szobák átlagos falmagassága 2,55 méter, szélességük 3,08 méter, egy szoba átlagos nagysága 18 négyzetméter volt. Éppen ennek következtében a rendelkezésre álló tereket igyekeztek a lehető legjobb mértékben kihasználni így ezekben a lakásokban jelentős számban találkozhatunk majd beépített bútorokkal. A paneles építési mód kapcsán emellett mindenképpen fontos megemlíteni azt, hogy a gazdasági tényezők szempontjából az volt a legkedvezőbb, ha összefüggő paneles lakótelepeket hoznak létre. Ennek hatására az 1970-es évekre a városokban dominánssá váltak a panelházakból álló lakótelepek. Ezek egy külső szemlélő szemüvegén keresztül vizsgálva még ma is meglehetősen sivár képet festettek

⁹ Valuch, 2013. 168-171.

¹⁰ Majtényi, 2018. 122-126.

¹¹ Népszabadság, 1975. 03. 29.

megjelenésükben, ami többek között azt is bemutatja, hogy az adott időszakban a politikai rendszer viszonya milyen volt az emberekhez.

A Rákosi-korszakhoz képest az állami szerepvállalása a lakások építésében sokkal jelentősebb volt a Kádár-rendszer részéről. Az MSZMP is belátta azt, hogy csak az állam közbenjárásával nem érhetnek el átütő eredményt ezért bizonyos korlátozások mentén ugyan de még nagyobb teret engedtek a magán jellegű építkezéseknek. Ezek a magán jellegű építkezések sem voltak azonban a szó klasszikus értelmében önállóak hiszen az emberek jelentős része OTP hitelekhez folyamodott, aminek hatására a későbbiek folyamán sokan eladósodtak és a munkákat a kisebb közösségek egymást segítve végezték. A nagyvárosokban zajló építkezéseket az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium irányította, a különböző megyékben pedig állami vállalatokat vontak össze a tervek kivitelezése érdekében.¹² Ami az előző rendszerhez képest mindenképpen egy nagy újításnak számított az a házak mérete.

Rákosi-korszakban klasszikus értelemben vett emeletes házakkal csak elvétve találkozhatunk, viszont az 1960-as 1970-es évek Magyarországon már jelentős számban képviseltették magukat az 5-10 emeletes házak.¹³ A lakótelep építéseknek köszönhetően az emberek jelentős részét sikerült az időszakban közel azonos feltételeket biztosító lakásokba zárni. A különböző társadalmi rétegek közötti hierarchia ettől függetlenül még nem szűnt meg, a lakótelepek sem a társadalmi egyenlőséget fejlesztették .

A társadalomban továbbra is voltak olyan személyek, akiknek egyszerűen lehetetlen volt a lakáshoz jutás. A rendszer egyik nagy támogatottjának kikiáltott munkásság tagjai közül sokan kényszerültek munkásszállókra, ahol sok esetben az alapvető higiéniai szükségleteik sem voltak biztosítva. A nyomortelepek, barlanglakások, viskók felszámolása is inkább propaganda értékkel bírt.

Azt azonban egyértelműen kijelenthetjük, hogy a korszakban a lakáshelyzetre sikerült kézzelfogható megoldást találni, és emberek százezrei jutottak lakásokhoz 1985-ben közel 500 ezer panellakás volt az országban, amiben közel 1,6 millió ember élt.¹⁴ Ezen megoldások viszont új problémákat gerjesztettek. A Kádár-rendszer alkonyán, az 1980-as évek második felében a jelentős mértékű állami lakás építéseknek is bealkonyodott, de a rendszer néhány érdeme, amely a lakás helyzet javítását célozta, a mai napig vitathatatlan.

¹² Horváth, 2013. 57.

¹³ Valuch, 2013. 180.

¹⁴ Valuch, 2013. 178.

3 A III. ötéves terv Heves megyében

Az államszocialista rendszerben sokáig Heves megye szerepe nem volt jelentős. A megye tradicionálisan a mezőgazdaságra épült. A nehézipar szempontjából 1945 után viszont országos szinten jelentős lemaradás volt megfigyelhető. Egercsehiben folytattak szénbányászatot, Selypen és Bélapátfalván működött egy-egy cementgyár, több kisebb településen folyt lignitbányászat, valamint még a cukorfeldolgozásra épült a megye ipara. Az I. ötéves terv nyomán erőltetett ütemben itt is fejlődött a nehézipar, a jelentőségét a korabeli kiadványok jelentős mértékben eltúlozták. A II. ötéves terv időszakában Heves megyére megközelítőleg 7 milliárd forintot fordítottak. Ezen összeg jelentős része az iparba és az építőiparba vándorolt. A tervnek köszönhetően bizonyos mértékű fejlődés volt megfigyelhető az ipar tekintetében, ugyanakkor az országos átlaghoz képest a számadatok továbbra is elmaradtak. A terv kiemelte, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének köszönhetően jelentős munkaerő szabadul fel majd a mezőgazdaságból, aminek köszönhetően az ipari termelést a későbbiek folyamán jelentős mértékben lehet majd növelni. A tervidőszakban 1,7 milliárd forintot fordítottak lakásépítésre, aminek köszönhetően a megyében megközelítőleg 11 ezer új lakás épült.¹⁵

Heves megye kapcsán az igazi nagy áttörés majd a III. ötéves terv során fog elérkezni a megye életében. 1965-ben két országos szinten is jelentősnek mondható beruházásról döntöttek.¹⁶ Visonta község mellett jelentős mennyiségű lignitmezőre bukkantak, ami egy hőerőmű megépítését hozta magával a tervidőszakban.¹⁷ A másik jelentős beruházás a kiskörei vízlépcső megépítése.¹⁸ A megye vezetése 1966-ban úgy értékelte, hogy a III. ötéves terv reális célkitűzéseket tartalmaz. A III. ötéves terv megyén belüli első legfontosabb feladata a II. ötéves terv időszakából megmaradt beruházások befejezése volt. Ezt a célt nagyrészt már sikerült is teljesíteni az 1966-os esztendőben. Természetesen elsődleges szempont volt a megyében is az életszínvonal emelése, éppen ezért a III. ötéves terv Heves megyében megközelítőleg 12 ezer új lakás megépítését irányozta elő 1966 és 1970 között.¹⁹ A mezőgazdaság tekintetében a terv jelentős gépesítést irányzott elő, illetve nagy szerepet szánt a helyi zöldségtermesztésnek is. Az iskolák és az egészségügy fejlesztése is szerepelt a tervben. Habár az általam vizsgált 5 évben az általános iskolás gyerekek számaránya csökkent az azt megelőző évhez képest, középiskolai

¹⁵ Nagy, 1970. 128.

¹⁶ Heves Megyei Népújság, 1965. 03. 07.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ A lakás helyzet a megyén belül sok tekintetben még az országos átlagnál is rosszabbnak volt mondható. MNL HML 22.2 MSZMP Heves Megyei Pártbizottság ülései 1967/1967-05-11 31.öe. 31.

tanulók száma viszont meghaladta az 1961 és 1965 közötti időszakot.²⁰ Az egészségügy terén mindenképpen fontos megemlíteni, a hatvani kórház átadását, ami növelte a betegellátásra szorulóknak gyógyulási lehetőségeit.

Az életszínvonalpolitikához kapcsolódó lakásépítés kapcsán az előirányzott 12 ezer lakást nem sikerült tartani, mindösszesen 7.230 új lakás épült a megyében.²¹ A helyi pártvezetés próbálta megtalálni az okokat: kiemelték, hogy úgy gondolták a magánerebből készülő beruházások száma jóval nagyobb lesz mint ami végül megvalósult, a többszintes építkezések kapcsán nem alkalmazták az új korszerű technológiákat, menet közben fellépett az építőanyag-drágulás valamint építőanyaghiány illetve azt emelték ki, hogy a megye területén nem volt megtalálható előregyártó (házgyári) bázis.²² A terv a kommunális ellátások terén is jelentős célkitűzéseket fogalmazott meg, azonban ezek jelentős részét sem sikerült teljesíteni.

Ezzel kapcsolatban mindenképpen fontos megemlíteni a megye legnagyobb városának, Egernek a helyzetét. Egyrészt a városban az előirányzott lakásépítéseket egyértelműen nem sikerült teljesíteni, ami azért is jelentett nagy problémát, mert az urbanizációs folyamatoknak köszönhetően a 1965 és 1970 között a város lakossága megközelítőleg 27%-kal nőtt meg.²³ A város vízellátásának javítása tekintetében sem sikerült megvalósítani a kitűzött célokat. A csatornahálózat kiépítése kapcsán pedig elmondhatjuk, hogy ebben a tekintetben Eger a III. ötéves terv végére a megyeszékhelyek rangsorában csupán a 13. helyen állt.²⁴ Az útépítése tekintetében viszont mind Eger mind a megye vonatkozásában jó eredményeket sikerült elérni.

Minden összegezve azt mondhatjuk, hogy a III. ötéves terv eredményei Heves megye vonatkozásában felemásnak mondhatók, de a Gagarin Hőerőmű valamint a kiskörei vízlépcső megépítése fontos szerepet szánt a területnek a jövőt illetően.

²⁰ Ez nagyrészt annak volt köszönhető, hogy ekkoriban számos kisebb településen hoztak létre középiskolákat. Nagy, 1970. 136.

²¹ MNL HML 22.3 MSZMP Heves Megyei Végrehajtóbizottság ülései 1970/1970-09-01. 352.őe. 37.

²² MNL HML 22.2 MSZMP Heves Megyei Végrehajtóbizottság ülései 1971/1971-09-30 90.őe. 17.

²³ MNL HML XXXV-29-3 MSZMP Eger Városi Bizottsága Végrehajtó bizottsági ülései XXXV-29-3 1970/1970-09-09 323.őe. 323/12.

²⁴ Egerben a Gyöngyössel való rivalizálás kapcsán presztízs kérdést csináltak az eredményekből. MNL HML XXXV-29-3 MSZMP Eger Városi Bizottsága Végrehajtó bizottsági ülései XXXV-29-3 1970/1970-09-09 323.őe. 323/8

3.1 Átok vagy áldás? (A Gagarin Hőerőmű megépítése)

Visonta község neve hallatán talán nem túlzás azt állítani, hogy sokáig nem mondott senkinek szinte semmit. Ez a Mátra lábánál fekvő, Gyöngyöstől 9 km-re található kis 1500 lelkes település nagyrészt a szőlőművelésből, borászatából élt. Az 1960-as évek közepén szinte egy csapásra az egész ország megismerte a település nevét. Visonta egy nagyon jó példa arra, hogy az államszocialista rendszer idejében a vezetést mennyire hidegen hagyta a természet és a hagyományok iránti tisztelet. Nem túlzás az állítani, hogy az 1960-as években a község környékén feltárt lignit mező alapvetően változtatta meg egy addig békésen élő falu életét.

Már 1959-ben felmerült az itt talált lignit nagyobb célokra történő hasznosítása. Az 1960-as évek elején meg is született az ötlet, hogy a magyar energetikai szempontok igényeit figyelembe véve a község határában szükséges egy hőerőmű létrehozása. Ahhoz, hogy a hőerőmű építésének munkálatai megkezdődjenek, először még meg kellett teremteni a lignit kitermelésének feltételeit.

A bányauzem kialakításának munkálatai az 1962-es esztendőben indultak el. A korábbiaktól eltérően itt már az elején törekedek arra, hogy a bányát úgy alakítsák ki, hogy külszíni fejtésre is alkalmas legyen. 1964-re teljes mértékben befejeződtek az előkészületek és minden készen állt arra, hogy a bányát hivatalosan is megnyissák. Maga a beruházás közel 4,3 milliárd forintot tett ki, ugyanakkor már az elején tudni lehetett, hogy a megfelelő termelés biztosításának az érdekében jelentős gépesítésre lesz szükség.²⁵ Ezen gépesítési folyamatok az 1965-ös esztendőben meg is indultak, elsősorban az NDK területéről érkeztek szocialista viszonylatban modernnek mondható bányászati gépek, amelyek képesek voltak biztosítani a még meg nem épült hőerőmű szénrel történő zavartalan ellátását.²⁶ Az üzem életében az 1965-ös esztendő azonban más tekintetben is jelentősnek volt mondható, hiszen ekkor fogja felvenni Mauricie Thorez francia kommunista politikus nevét.²⁷ A hivatalos névadó ünnepségen a Francia Kommunista Párt több tagja is tiszteletét tette, sőt az 1964-ben elhunyt Thoreznek az özvegye is a meghívottak között szerepelt.²⁸ A bánya dolgozóinak létszáma az első időszakban 1600 főre volt tehető, de azt már itt az elején hangsúlyozták, hogy amikor elindul az erőmű működése a dolgozók létszáma meghaladja majd a 2000 főt. Miután a bányászati feltételek megteremtődtek, megkezdődhetek a hőerőmű építésnek munkálatai.

²⁵ Heves Megyei Népújság, 1965. 07. 13.

²⁶ Uo.

²⁷ Thorezről köztudott, hogy bányász családból származott. Ezért az elnevezés szimbolikus jelentéssel is bírt.

²⁸ Heves Megyei Népújság, 1965. 01. 31.

1968-ra készült el az erőmű I. és II. számú blokkja, és ekkor született döntés arról, hogy Thorez helyett Jurij Gagarin szovjet űrhajós nevét fogja felvenni a vállalat. 1969-ben az erőművet már az országos hálózatra is rákapcsolták. A beruházás komplex befejezése 1973-ban a IV. ötéves terv keretében történt. A hivatalos átadó ünnepségen részt vett Kádár János is.

A Gagarin Hőerőmű első igazgatója Kallós József lett, aki egyébként a beruházást korábban miniszteri biztосként felügyelte. Nagyon erőteljes hierarchia érvényesült az erőművön belül, a vezető beosztásban lévő személyek jelentős része párttag volt. Egy fontos kérdés már az építkezés közben is szöveget ütött sokak fejében: hol fognak lakni az erőmű és a bánya dolgozói?

A beruházásokat kivitelező munkások létszáma az 1968-as esztendőben a 6000 főt is elérte.²⁹ Jelentős részüket Visontán szállásolták el, klasszikus értelemben vett munkásszállásokon barakkokban. Tudták, hogy az erőmű és a bánya dolgozóit, akiknek összlétszáma 1973-ban kb. 3600 főre volt tehető, a későbbiekben nem helyezhetik el itt. A Visontán történő elhelyezkedés több problémát is felvetett. Egyrészt a falu jövője továbbra is bizonytalan volt, másrészt pedig az 1960-as évek közepétől a területen építési tilalom volt életben.³⁰ Az erőmű vezetésének tekintete ekkor fordult a Visontától néhány kilométerre fekvő Gyöngyösre. Gyöngyös azért is volt egy megfelelő opció mert az erőmű vezetése, és a városi vezetés nagyon jó kapcsolatot ápolt egymással

3.2 Gyöngyös a szocializmus útján

Egy korábbi fejezetben már szóltam arról, hogy Heves megye nagyrészt egy agrár jellegű területe volt az országnak. Ez a helyzet nagyban igaz volt Gyöngyösre is, amely 1945 és 1950 között is megőrizte a város mezőgazdasági jellegét. A kötelezőnek mondható szocialista iparosítás majd csak az 1950-es években fog kibontakozni a város területén.

Az első ötéves terv idején nagy hangsúly helyeztek a bányászat fejlesztésére, illetve különböző nagyüzemek alapítására ekkor jött létre a városban a MÁV Kitérőgyártó Üzeme, a téglagyár, az Egyesült Izzó és Lámpagyár.³¹ Ugyanakkor mindenképpen fontos megemlítenünk azt, hogy ezek a beruházások nagyrészt csak a látszatot erősítették és a város életében továbbra is a kisiparosok illetve a mezőgazdaságból élők játszottak fontos szerepet. Bizonyosan kimutatható változások a város szerkezetében majd csak az 1960-as években fognak megjelenni.

²⁹ Bakó, 1976. 157.

³⁰ Uo.

³¹ Sereg, 1971. 236.

Gyöngyös kapcsán mindenképpen meg kell említeni, hogy Eger után Heves megye második legnagyobb népességgel rendelkező települése volt. A város lakossága 1961-ben megközelítőleg 28 ezer főre volt tehető, ez az adat 1969-re már eléri a 32 ezer főt, ami 12%-os növekedést mutat ebben a tekintetben.³² Ezek közül megközelítőleg 10 ezer ember dolgozott az iparban az 1960-as évek végére, ami jelentős változást jelent a korábbiakhoz képest.³³ Ekkoriban már az a tendencia is kezd megmutatkozni, hogy a mezőgazdaságot egyre többen kezdik elhagyni és az iparban találják meg a számításukat.

A város az oktatás átszervezésével is igyekezett növelni a munkásosztály létszámát. A korábbi Vak Bottyán Gimnázium 1963-tól már szakközépiskolaként is működött, illetve szintén az 1960-as években hozták létre a Gyöngyösi Szakmunkásképző Iskolát.³⁴ A népesség növekedése komolyan érezte a hatását a lakáshelyzet terén is a városban.

Az egyértelműen kijelenthető, hogy Gyöngyösön a lakáshelyzet az 1960-as években nem volt kielégítő, sőt sokan úgy fogalmaztak a megye viszonylatában talán itt volt az egyik legégetőbb probléma az óriáslakásínség felszámolása.³⁵ Ekkoriban a városban a látogatók találkozhattak régi elmaradott nyomortelepekkel illetve romos, elhanyagolt viskókkal is. Így a város vezetés számára az volt az elsődleges cél, hogy ezeket az állapotokat a lehető legrövidebb idő alatt felszámolják és természetesen a megfelelő lakásutánpótlásról is tudjanak gondoskodni. Ehhez nagy segítséget jelentett az 1960-as években megalakult Heves Megyei Állami Építőipari Vállalat, amelynek a nevével szinte valamennyi megyei beruházás kapcsán találkozhatunk.³⁶ 1949-ben Gyöngyösön összesen 5886 lakás volt megtalálható, ez a szám 1960-ban 7339, még 1970-ben pedig 9987 lett.³⁷ A III. ötéves terv időszaka a lakáshelyzet javulása terén fordulópont volt Gyöngyös életében. Azt mondhatjuk, hogy Gyöngyösön többé-kevésbe sikerült tartani az előirányzatot, ami jelentős mértékben enyhítette a város lakhatási gondjait. A helyi pártiratokból egyértelműen látszik, hogy a lakáshelyzet biztos megoldása csak az 1970-es évek közepén valósul meg.

Nagy fordulatot eredményezett a város életében is a Gagarin Hőerőmű megépítése. Mint már a korábbiakban is utaltam rá, az erőmű vezetése jó kapcsolatot ápolt a város vezetésével így nem meglepő, hogy az 1960-as évek végén az 1970-es évek elején Gyöngyösön nagy számban találkozhatunk olyan lakosokkal, akiknek a munkaadója az erőmű vagy a visontai

³² Szabad Nép, 1972. 10. 03.

³³ Sereg, 1971. 240.

³⁴ Uo. 238.

³⁵ Heves Megyei Népújság, 1968. 09. 01.

³⁶ A vállalat már korábban is működött Heves megyei Építőipari Vállalat néven.

³⁷ 1970. évi népszámlálás, 1970. 40.

bánya. Fontos szempont volt továbbá az is, hogy a városból viszonylag egyszerűen meg lehetett közelíteni Visontát, így a munkába járás sem okozott problémát.

Az erőművön belüli hierarchia a gyöngyösi lakóhelyek terén is igen szembevetődő. A vezető garnitúra Kallós Józseffel az élén Gyöngyös egyik új városnegyedében a *Rákóczi úton* jutott lakáshoz. Az itteni lakások általában véve összkomfortosak voltak, a szobaszámokat tekintve pedig 3-4 szoba volt az általános. Azt a házat, ahol Kallós József élt a korabeli gyöngyösi köznyelv csak a „Lordok Háza” elnevezéssel illette.³⁸ Ide az egyszerű munkásoknak szinte lehetetlen volt bekerülni, ugyanakkor ha valakinek ez mégis sikerült, arról úgy tartották, hogy jól „fekszik” az igazgató elvtársnál. A ház kapcsán mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy a Horthy-korszakban is a város vezető rétege lakott benne, 1945 után pedig az MDP helyi vezetése költözött be ide.

Az 1970-es években az erőmű dolgozói közül egyre többen szerettek volna saját lakásba költözni, ehhez pedig az erőmű igyekezett minden fajta támogatást megadni. Így Gyöngyös több részén is épültek olyan tanácsi lakások, amelyekre az erőmű kizárólagosságot vásárolt, azaz csak az ő dolgozói költözhetek ide. Erre az egyik legjobb példa az 1973-ban átadott *Dobó úti lakótelep*, ahol nagyrészt az erőmű középvezetői éltek. Az itteni lakások értéke 370 és 430 ezer forint között mozgott, aminek kifizetésére a vállalat kölcsönt biztosított az alkalmazottainak. A kölcsön, mint ahogyan kiderül a személyes visszaemlékezésekből, rendkívül kedvezőnek volt mondható és sokan a végső határidő lejárta előtt vissza is fizették azt.³⁹

Természetesen saját lakást az erőmű sem tudott biztosítani mindenki számára, azonban úgynevezett *vállalati lakásokat* igen. Ilyen vállalati lakásokból állt az erőmű által építtetett és 1971-ben átadott 20 emeletes „toronyház” is. Az itteni lakosok jelentős része végzettségét tekintve szakmunkás volt, és ugyan az erőművön belül a szakmunkások helyzete némileg rosszabb volt a vezető rétegnél, de a városon belüli társadalmi ranglétrán még így is igen előkelő helyet foglaltak el.⁴⁰

³⁸ Ez a megnevezés nem egy egyedi jelenség a korszakban. Több városban is találkozhatunk vele, általában olyan házakra használták, ahol nagy számban éltek vezető beosztásban lévő emberek.

³⁹ Az információt több interjú alanyom is megerősítette.

⁴⁰ Ezt a korabeli telefonkönyvek közlik szinte az összes lakos esetében. A telefonkönyveket az OSZK-ban találtam meg. Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye telefonkönyv, 1971.

4 A gyöngyösi toronyház építésének körülményei

4.1 A kezdetek (1968-1969)

A gyöngyösi toronyház egyike azon eseteknek amikor is hirtelen egy alapvetően 4 emeletes házakból álló városban az 1970-es években megjelent egy 20 emeletes „felhőkarcoló”. A gyöngyösi toronyház esete kicsit másabb mint az ország többi részében található hasonló épületek. Ugyanis itt nem állami utasításra épült meg a ház, hanem egy vállalat döntött úgy, hogy a dolgozóit egy ilyen épületben szeretné elhelyezni. Ez a vállalat pedig nem más mint a Gagarin Hőerőmű Vállalat.

Az, hogy Gyöngyösön épülni fog egy toronyház nem előzte meg hosszas tervezés. Az ötlet 1968-ban született meg, a hőerőmű egy miskolci tervezőirodát kért fel, annak érdekében, hogy találjanak egy olyan megoldást, amely során olcsón, rövid építési idő alatt, nagy számú embert lesznek képesek elhelyezni.⁴¹ A miskolci tervezőiroda ekkor tett javaslatot arra, hogy egy toronyházat kellene építeni. Már maga a tervezőiroda kiválasztása sem volt véletlen, hiszen az ország első toronyházát éppen Miskolcon adták át így bizonyosan megvoltak a megfelelő tapasztalatok.

Az erőmű számára a következő lépést az jelentette, hogy a Gyöngyös Városi Tanács is az áldását adja a beruházásra, illetve egy telket is biztosítson hozzá. A városi tanács semmi féle akadályt nem gördített az építkezés elé, sőt még ki is fejezte annak hasznosságát.⁴² Magának a teleknek a kijelölése egyébként a 3-as út mellett történt, ami egy igencsak forgalmas útszakasz volt, viszont Visontát innen könnyen meg lehetett közelíteni busszal.

Toronyházat építeni nem volt egy egyszerű dolog akkoriban, éppen ezért nagyon fontos volt, hogy az építőmunkások megfelelő felkészültséggel rendelkezzenek. A projekt megvalósítására felkért Heves megyei Állami Építőipari Vállalat nagy tapasztalattal rendelkező brigádokat vett igénybe az építkezéshez. Az egyik ilyen brigádnak a vezetője Udvardy István volt, aki jelentős külföldi tapasztalatokkal rendelkezett, a másik brigád vezetője Gyánit József.⁴³ Ő a munkaversenyeken ért el országos szinten is kiemelkedőnek mondható eredményeket, így elmondhatjuk, hogy ők valóban ismerték a legmodernebb technikákat is a korszakban. Az építésvezetőnek Racskó Gyulát kérték fel, aki nagy köztiszteletnek örvendett Gyöngyösön

⁴¹ MNL HML Gyöngyös Városi Tanács iratai XXIII.521.b.

⁴² Uo.

⁴³ Építők Lapja-HÁÉV, 1969. 03. 09.

belül, és végzettségét tekintve főmérnök volt. Miután összeállt a csapat, 1969 márciusában meg is kezdődtek az alapozási munkálatok.⁴⁴

Sokan a mai napig úgy gondolják, a toronyház alapja egy nagyon mély gödör lehet, de a valóság az, hogy mindössze 15 cm (!) mélyen ástak le a földben, ugyanis a kijelölt területen stabil agyagréteg volt megtalálható, ami alapvetően is jó támaszt biztosított a háznak.⁴⁵ Ezt a 15 cm mély, 500 négyzetméter alapterületű mélyedést kavicssal és betonnal töltötték fel. A munkálatok ezen szakaszával viszonylag gyorsan haladtak, ez többek között köszönhető volt annak is, hogy az építkezés területén saját betonkeverő-rendszert létesítettek, így nem kellett várni a betonra. Az már az építkezés elején eldőlt, hogy egy új építési technológiát fognak alkalmazni a ház külső részének a kialakítása során.

Ez volt az úgynevezett csúszózsálas eljárás. Ez egy svéd-magyar közös fejlesztésű technológia volt, aminek a lényegéről a hevesi Építők Lapja 1977-es októberi számában a következőt írta: „*A csúszózsálas technológia használata során a betont egy folyamatosan mozgó zsálatba öntjük. A betonöntés közben a zsálat alacsony sebességgel, függőlegesen emelkedik, ami lehetővé teszi, hogy a zsá lurendszer átmozgása közben a beton megszilárduljon és az építmény támaszték nélkül biztonságosan megálljon.*”⁴⁶ Az eljárás során nagyon kellett figyelni minden egyes részletre, a legminimálisabb hiba is borította az egész koncepciót. Ilyen magas építmények esetében a zsá lurendszert fölfelé egy óriási toronydaru segítségével mozgatják, de tudni kell, hogy Magyarország az 1970-es években nem igazán volt ellátva toronydarukkal, ugyanis összesen 1 db volt az országban, amit az építkezés ideje alatt éppen Visontán használtak, hiszen az erőmű hűtőtornyai is hasonló eljárással készültek. Ezért az építkezés idejére, az NSZK-tól kellett bérelni egy a célnak megfelelő szerkezet.⁴⁷

Az alapozási munkálatokkal már áprilisra elkészültek, a munka több tényező következtében is akadozott. Nem volt meg az összes tervrajz, amire szükség lett volna az építkezés során, a lengyel gyártmányú betonkeverő valamint a toronydaru is többször meghibásodott, illetve olyan aprónak tűnő dolgok mint az erkélyekhez és állványokhoz szükséges facsavarok is hiányoztak. Ezért magát a *csúszást* (így nevezik a csúszózsálas eljárást)

⁴⁴ Racskó Gyula nevéhez ekkoriban már több fontos épület megvalósítása is köthető volt. Ő vezette a Gyöngyös Városi Tanács új irodaházának építési munkálatait is. Építők Lapja-HÁÉV, 1969. 03. 09.

⁴⁵ Építők Lapja-HÁÉV, 1969. 04. 24.

⁴⁶ A szerző neve nem volt kivethető mivel az adott lapszám eléggé megkopott állapotban maradt fent. Építők Lapja, 1977. 08. 19.

⁴⁷ Sokáig az is napirenden volt, hogy a darukezelő is az NSZK-ból érkezik. Azonban az ötletet később elvetették. Heves Megyei Népújság, 1969. 06. 17.

során végzett munkát) csak jelentős késéssel, 1969. július 19-én este tudták megkezdeni, amikor minden problémát sikerült elhárítani.⁴⁸

Egy hónap alatt sikerült felhúzni az első kilenc emeletet, és a szinteket elválasztó födémeket is folyamatosan készítették a csúszás közben. A „csúszás” befejezésének végső határidejét ekkor szeptember 15-ben jelölték meg. A munkálatok során 80-80 ember dolgozott folyamatosan váltott műszakban. Az ígért dátumhoz képest 6 nap késéssel befejeződött az utolsó szintnek az elkészítése is, a munkának ezen utolsó szakasza volt talán a legnehezebb ugyanis a darukezelő a 15. emeletet követően már nem látta be a területet, ezért zászlókkal igyekeztek jelezni neki, hogy mit hova kell raknia.⁴⁹ Ez természetesen rengeteg baleseti forrást rejtett magában, azonban a források nem beszélnek arról, hogy bármilyen sérülés történt volna. Gyöngyösről köztudott volt, hogy hagyományosan rossz a vízvezetékrendszere, éppen ezért a házat teljesen önellátóvá akarták tenni, ebből a célból a ház tetejére egy 50 köbméteres víztározó megépítéséről döntöttek. Ezt azonban már hagyományos módszerekkel tudták csak kivitelezni, ami jelentős időtöbblettel járt.⁵⁰ A házi víztározó közel 3 hónap alatt készült.

Az 1969-es esztendőről kijelenthetjük, hogy többen is elbízták magukat. Látva azt, hogy a ház külső váza milyen gyorsan felépült, sokan már arról kezdtek beszélni, hogy talán a következő év közepén már átadásra is kerülhet az épület. Azt tudni kell, hogy a csúszózszerű eljárással külsőleg jelentős eredményeket lehet elérni igen rövid idő alatt, viszont a belső terek kialakítása során már a hagyományos módszereket kell alkalmazni, ami nagyban lelassítja, megnehezíti a munkálatokat mint ahogyan azt látni is fogjuk a gyöngyösi épület esetében is.

4.2 A gyülekező viharfelhők (1970)

1970-ben a toronyházat külsőleg már mindenki megcsodálhatta, de a munka java azaz a belső terek kialakítása még csak ezután következett. Az épületben összesen 157 lakást terveztek kialakítani, a legkisebb másfél szobás míg a legnagyobb négyszobásnak volt tervezve. Az év elején minden a tervek szerint haladt, hiszen a ház fűtését biztosító kazán már januárban megérkezett az NDK-ból, amelynek üzembe helyezését októberre tervezték a ház szomszédságában külön erre a célra kialakított helységben.⁵¹ Egy dolog már ekkor kezdett sokaknak szemet szúrni: a ház mérete.

⁴⁸ Heves Megyei Népújság, 1969. 06. 21.

⁴⁹ Heves Megyei Népújság, 1969. 09. 23.

⁵⁰ A tározóban minden esetben 50 köbméter víznek kellett lennie. Arra is készültek vele ha tűz lenne a házban, gyorsan el tudják oltani. Építők Lapja-HÁÉV, 1969. 11. 10.

⁵¹ Heves Megyei Népújság, 1970. 02. 13.

A toronyház a tetején található víztározóval együtt 72 méter magas volt, viszont a környezetében több 4 emeletes épület volt megtalálható, ami nagyon furcsa kontraszthatást keltett. Éppen ezért több ötlet is született arról, hogy a toronyház szomszédságában szükséges lenne később tízeemeletes házakat is építeni, ami kissé árnyalná a képet, erre azonban soha nem került sor.

A toronyház belső tereinek kialakítása nem a tervek szerint haladt, ezért egészen 1970 májusáig szüneteltették az építkezés folytatását. Igyekeztek valami olyan megoldást kitalálni, aminek köszönhetően, tartani tudják az átadás időpontját. Annak ellenére, hogy a munka szünetelt, pániknak nyomát sem lehetett érezni, azzal többé kevésbé mindenki tisztában volt, hogy az épület teljes egészében nem lesz átadva ebben az esztendőben, viszont azt, hogy a szakaszos átadása megkezdődhet, senki nem vonta kétségbe.

Egyébként a ház építésének nemcsak országos híre ment, hanem eljutott a többi szocialista országba is, éppen ennek köszönhetően májusban, amikor a munka ismételen folytatódott, Jugoszláviából egy delegáció látogatott Gyöngyösre, amelynek tagjai azt szerették volna megtekinteni, a városban hogyan is épül a szocializmus.⁵² A beszámolók szerint lenyűgözte őket a ház mérete, ugyanakkor a belső tér kialakítása kapcsán előállt problémákról nem beszéltek nekik. Így a delegáció azzal a tudattal távozott a városból, hogy minden rendben van, és minden a terveknek megfelelően halad. A helyzet korántsem volt ilyen rózsás.

A belső tér kialakítása mellett fontos volt, hogy a ház közvetlen környezete is megfelelő állapotban legyen. Már az elején felvetődött, egy ABC áruház építése a ház mellé, de ebből sem lett végül semmi. Számolva azzal, hogy ide családok fognak beköltözni egy játszótér és egy park kialakítása már meg is kezdődött. Ehhez a város minden segítséget igyekezett biztosítani, közel 2500 rózsabokrot ajándékoztak a toronyház melletti park virágoskertjébe. Kissé érthetetlen, miért kezdtek hozzá ilyen hamar ezekhez a munkálatokhoz, amikor maga a ház még korántsem volt kész.⁵³

A belső munka nem haladt a megfelelő ütemben és ez egyre több ember számára kezdett nagyon látványosan szemet szúrni. Réz János a Heves megyei Állami Építőipari Vállalat vezetője a sajtó részéről is egyre több kínos kérdést kapott a ház ügyében. Ő mindig igyekezett megnyugtatni a kedélyeket és egyértelművé tette, hogy a ház időben el fog készülni.

⁵² Heves Megyei Népújság, 1970. 05. 23.

⁵³ Heves Megyei Népújság, 1970. 06. 05.

1970 augusztusában már arról lehetett hallani, hogy a toronyház munkálatai a befejező szakaszához értek, de ekkoriban újabb problémák kerültek az előtérbe.⁵⁴ A falak nagyon vékonyak lettek, ami több szempontból sem jó, hiszen egyrészt a hangok is könnyen beszűrődhetnek, másrészt pedig a hideg telek sem kedveznek majd a lakóknak. Sok lakás esetében az volt a megállapítás, hogy túlságosan is zsúfoltra sikeredtek. Az összes lakásban beépített konyhabútor volt megtalálható, és a konyháknak a kijelölt területe is kicsi volt, ami már ekkoriban is több problémát felvetett. A fürdőszobák kapcsán az egyik általános kritika az volt, hogy csak ülőkádat lehet beszerezni, ami rendkívül kényelmetlenné teszi a tisztálkodást.⁵⁵ Ezek a sajtóban megjelent kritikai megnyilvánulások nem számítottak igazán nagy problémának, mivel az 1970-es években is rengeteg olyan háztartás volt Gyöngyösön, amely sem fürdőkáddal sem pedig angol WC-vel nem rendelkezett.

1970 augusztusában már egy másik érdekes dolog is felmerült a ház kapcsán. Az hogy, mennyivel egyszerűbb lenne mindenkinek a dolga, ha fognák és egyszerűen a házat a feje tetejére állítanák. A 10. szinttől a 19. szintig ugyanis már majdnem teljesen kész voltak a munkálatokkal. Az erőmű éppen ezért már ekkor kérvényezte azt, hogy ha lehetséges, még abban az évben adjanak át a házban belül minél több lakást. Ez a kérés azonban akkor süket fülekre talált.

Az idő előrehaladtával még egy újabb probléma került az előtérbe az időjárás. A tél beálltával a munka nem tudott olyan ütemben haladni, mint ahogyan azt eltervezték. Ezért októberre már egyre sürgősebb feladattá vált a kazánház üzembe helyezése, hogy a munka télen is zavartalanul működhessen. Maga az erőmű vállalt garanciát arra, hogy a fűtés a téli hónapokra meg lesz oldva. A kazánt nem sikerült a megfelelő határidőre üzembe helyezni, éppen ezért a munkafolyamatok sem gyorsultak fel. Decemberre világossá vált mindenki számára, hogy a házat nem tudják átadni még részletekben sem.

Ekkor már egyértelműen látszott, hogy mennyi probléma van az ilyen típusú házak megépítésével, éppen ezért Gyöngyösön többen hivatalosan is kijelentették, amint elkészül ez a ház, a jövőben már nem terveznek hozzá hasonló beruházásokat.⁵⁶ Ennek a háznak azonban még el kellett készülnie, mert a határidő egyre inkább szorított mindenkit...

⁵⁴ Réz János a Heves Megyei Állami Építőipari Vállalat elnöke adott egy nagyobb mérvű interjút a Népújságnak 1970-ben. Nyilatkozata ellenére, teljesen egyértelmű, hogy ekkor már ő is tisztában volt vele, hogy nagy a baj. Heves Megyei Népújság, 1970. 08. 19.

⁵⁵ Heves Megyei Népújság, 1970. 09. 10.

⁵⁶ A kritikák a város főépítésztől származtak elsősorban. Heves Megyei Népújság, 1970. 11. 22.

4.3 Sietős átadás (1971)

1971-ben egyértelmű volt, hogy a házat július 1-ig át kell adni, hiszen ekkor lépett életbe az új országos lakbértörvény, ami jelentős plusz költségeket rótt volna a később beköltöző lakosokra.⁵⁷ Így már az év elején felmerült annak a lehetősége is, hogy a lakást csak formális módon fogják átadni hiányosságokkal és nem teljes lakólétszámmal így lényegében kijátszva a törvényt.

Az is látszott már akkoriban, hogy a beruházás kapcsán többeket is igen súlyos felelősség terhel. A Heves megyei Állami Építőipari Vállalat teljes mértékben túlvállalta magát és nemcsak a toronyházzal, de több más beruházással is elmaradásban volt. Viszont a hőerőmű sem teljesítette azokat a feltételeket, amelyeket az építkezés elején vállalt. Így már ekkor elkezdődött az egymásra való mutogatás, hogy ki a felelős az egész helyzetért.

Pozitívumként kell megemlítenünk, hogy 1971 februárjában üzembe helyezték a kazánt, így a fűtés már biztosítva volt.⁵⁸ Ez azt eredményezte, hogy a benti munkálatokat 50 fő munkás helyett 200 fővel tudták végezni. Az idő könyörtelenül haladt előre, a leendő lakosok pedig egyre türelmetlenebbek lettek. Márciusban már összesen 300 ember dolgozott az építkezésen, azonban sok beszámolóból úgy látszik, hogy a sok dolgozó ember sem jelentett garanciát a gyors munkára, hely hiányában nagyon gyakran inkább csak hátráltatták egymást.⁵⁹

A helyzetet nehezítette az is, hogy lopások is történtek. Talán a legismertebb annak a négy miskolci férfinak az esete volt, akik különböző csöveket loptak el az építkezésről, majd eladták azokat, a rendőrség előtt azonban nagyon hamar lebuktak.⁶⁰ Ha 1971 áprilisában valaki ránézett az építkezésre, nehezen tudta elképzelni, hogy itt két hónap múlva emberek fognak lakni. A falakból mindenfelé vezetékek lógtak, a ház körül is minden csupa kosz volt, bent is nagy volt a felfordulás. Májusban azonban már némi fény felcsillant az alagútban.

Ekkor a felső 10 szint műszaki állapot szerint már gyakorlatilag teljes egészében átadható formában volt. A Gyöngyös Városi Tanács teljes mértékben figyelembe vette a ház átadási határidejének fontosságát, éppen ezért a ház adminisztratív ügyeit külön kezelték.⁶¹ A fokozatos átadás májusban még nem valósult meg.

Júniusban már egyértelmű volt, hogy ha nem sikerül valamilyen formában átadni a házat, az súlyos elégedetlenséghez fog vezetni. A vállalat nem tudta átvállalni az új lakbértörvény

⁵⁷ Az új törvény értelmében már a lakás is mint érték jelent meg.

⁵⁸ Heves Megyei Népújság, 1971. 02. 13.

⁵⁹ Heves Megyei Népújság, 1971. 03. 11.

⁶⁰ Heves Megyei Népújság 1971. 05. 15.

⁶¹ MNL HML Gyöngyös Városi Tanács iratai XXIII.521.b.

nyomán keletkezett magasabb terheket, ha nem sikerül időben átadni a házat. Pl. egy kétszobás, komfortos új lakás lakbérére átlagosan 320-330 forint lett, addig 100-120 forint volt. A különbözetet a vállalatnak kellett volna megtérítenie. Júniusban a ház átadása céljából sürgősségi eljárást kezdeményeztek.

Felmérték a legfontosabb paramétereket. Már ekkor látszott, hogy rengeteg hiányosság van. Nem volt biztosítva a melegvíz, a fűtőrendszer, valamint bizonyos lakások esetében még rengeteg hiba volt megfigyelhető. Az erőmű azt kérte, a ház átadása csak akkor történjen meg, ha a három felvonó közül legalább egy biztosan üzemel. Ha hiányosságokkal is de a házat 1971. június. 26-án 5 nappal a lakbértörvény életbe lépése előtt a sürgősségi eljárás végén átadták.⁶²

Ekkor az erőmű dolgozói még nem költöztek be mind a 157 lakásba, ugyanis csak a felső 10 szint volt megfelelő állapotban, így az az érdekes dolog történt meg, hogy a házba a lakosokat felülről lefelé kezdték el beköltöztetni. Ez követően folyamatosan érkeztek az erőmű dolgozói a házba, szeptember 9-én pedig az utolsó lakos is beköltözött.⁶³ Műszaki tekintetben továbbra is voltak hiányosságok, de novemberre ezeket is sikerült megoldani. A gyöngyösi ház országos hírnévre tett szert de nem éppen pozitív értelemben.

Nagyon erőteljesen felvetődött az a kérdés, hogy vajon van-e létjogosultsága az ilyen típusú házaknak. Rendelkezik-e a magyar építőipar a megfelelő technikai fejlettséggel? A megyén belül sem volt egységes álláspont a ház ügyében, sokan úgy gondolták azért épült fel a ház, mert Gyöngyös kisebbségi komplexusban szenvedett Egerhez képest. 1971-re már tény volt, hogy Heves megye és Magyarország legmagasabb lakóépülete Gyöngyösön volt található.

4.4 A kritikák kereszttüzébe

A gyöngyösi toronyházzal szóló legendák tárháza egészen napjainkig kifogyhatatlan. Ez nagyrészt köszönhető a korábbiakban bemutatott, az építés kapcsán előállt furcsaságoknak a ház miután elkészült, az első perctől kezdve a támadások kereszttüzébe került.

Az MSZMP Heves Megyei Végrehajtó Bizottsága több ülésén is bírálta a gyöngyösi vezetést és a Gagarin Hőerőmű Vállalatot is a ház miatt. Fekete Győr Endre a megyei tanács elnöke a megyei pártbizottság 1971 szeptemberi ülésén több kritikát fogalmazott meg. Ismertette, hogy a toronyház költsége rendkívül magas lett, és szerinte, ha csupán hagyományos házakat építettek volna, most 70 lakással több lenne ugyanilyen költségekből.⁶⁴ Bírálta az

⁶² MNL HML Gyöngyös Városi Tanács iratai XXIII.521.b.

⁶³ Heves Megyei Népújóság, 1971. 09. 17.

⁶⁴ MNL HML 22.3 MSZMP Heves Megyei Végrehajtóbizottság ülései 1971/1971-09-14. 39. öe. 379. 39/4

építtető vállalatot, hogy mindenféle realitást és technikai felkészültséget figyelmen kívül hagyva vágtak bele az építkezésbe, ami súlyos károkat okozott a magyar népgazdaságnak. A felszólalása végén pedig kitért arra, hogy elképzelhető az is, hogy a ház azért épült meg, mert néhány személynek ez teljes mértékben egybeesett az érdekével.⁶⁵ De nem Fekete Győr volt az egyetlen, aki megkérdőjelezte a ház létjogosultságát. Barta Alajos a megyei pártbizottság titkára 1972-ben kifejtette, hogy a ház megépítését teljes mértékben el kell ítélni, hiba volt nagyobb teret biztosítani a különböző vállalatoknak, ugyanis azok visszaélnék a hatalmukkal utalva a Gagarin Hőerőmű Vállalatra mint a ház építtetőjére illetve ha már felépült a ház, meg kell találni a felelősöket és ellenük a megfelelő jogi eljárásokat kell majd foganatosítani.⁶⁶

Személyes felelősségre vonás soha nem történt, ebben valószínűleg jelentős szerepe volt a Nehézipari Minisztériumnak, amely külön kérte a megyei pártbizottságtól, hogy tekintsenek el az ilyen jellegű kérdésektől. Ugyanakkor kifejtették ők is, hogy a beruházás során előkerült problémákról nekik is tudomásuk van, és mindent meg fognak tenni annak érdekében, hogy hasonló hibák a jövőben ne fordulhassanak elő. A Gyöngyösi Városi Tanács álláspontja nem volt egyértelmű a toronyház kérdése kapcsán. Az iratok egy részéből az látszik, hogy bizonyos mértékig próbáltak megvédeni a saját becsületüket, többször is kihangsúlyozták, hogy az akkori gazdasági helyzetben, a drága telekárak miatt ez volt az egyetlen ésszerű megoldás. Ugyanakkor főleg az építési osztályon többen is kifejtették azon álláspontjukat, hogy a ház elkészült, ezért nem tudnak mit csinálni vele, viszont azt egyértelműen kijelentik, hogy a jövőben egyáltalán nem terveznek majd hasonló beruházásokat.

A Gagarin Hőerőmű álláspontja a kérdés kapcsán egyértelmű volt, ők végig azt hangsúlyozták, hogy egyszerűen nem volt más választásuk az adott feltételek között mint ezt a házat megépíttetni, és ha az idő kerekét vissza tudnák forgatni akkor sem születne másfajta döntés, ugyanúgy belevágnának a ház megépítésébe.

Csillag István „Kell-e Gyöngyösnek Toronyház” című írása a Magyar Nemzet lapjain 1971. október. 22-én jelent meg.⁶⁷ Írása rendkívül kritikusnak volt mondható, interjúalanyokra is hivatkozik, akik nevüket nem szerették volna vállalni. Írása szerint az az általános közhangulat Gyöngyösön, hogy a város óriásit bukott a toronyház megépítésével, a lakosok félnek beköltözni, mert nem érzik magukat biztonságban. Kiemeli, hogy a ház rossz helyre épült, hiszen egy forgalmas útszakasz található mellette, ami több szempontból is

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ MNL HML 22.3 MSZMP Heves Megyei Végrehajtóbizottság ülései 1972/1972-09-24. 403. öe. 403/3

⁶⁷ Magyar Nemzet, 1971. 10. 22.

balesetveszélyes, és a végén kijelenti, hogy az ilyen jellegű beruházásokhoz semmi köze nincs az MSZMP országos szervezetének, itt egy vállalat volt túlságosan is önálló.⁶⁸

De vajon a fent említett kritikáknak valóban volt-e létjogosultsága? A Heves Megyei Pártbizottság álláspontja bizonyos esetekben helytálló, az valóban egyértelműen kijelenthető, hogy amikor 1968-ban megszületett az ötlet a ház megépítéséről, Gyöngyösön sem telekhiányról, sem pedig drága telekárakról nem beszélhetünk. Viszont az álláspont azon része, hogy 70 vagy akár 100 lakást lehetett volna építeni a toronyház árából, véleményem szerint mindenfajta realitást nélkülöz. Ha megnézzük a számokat, láthatjuk, hogy ebben az időszakban az Heves Megyei Állami Építőipari Vállalat több nagy beruházásba is belefogott, aminek következtében a toronyházon kívül is rengeteg épület, illetve lakás átadásával csúsztak. Hiába lett volna biztosítva az anyagi feltétel, ha nem volt elég munkaerő a lakások megépítéséhez. Abban teljes mértékben igaza van a toronyházat bírálóknak, hogy a ház építési költsége több tekintetben is túl magas volt. A kiinduláskor 30-35 millió forinttal számoltak, ez a végére már az 50 millió forintot is elérte. Miután elkészült a ház, akkor szembesültek vele, hogy magának a háznak az üzemeltetési költsége is nagyon magas, köszönhetően pl. a házban található 3 felvonónak. Így amikor azt olvassuk, hogy akkoriban a toronyházban egy lakás ára 500 ezer forint volt, az azért ilyen magas, mert maga az üzemeltetési költségek is hozzá voltak számolva az értékéhez.

A Magyar Nemzet által megfogalmazott kritikák sok esetben egészen érthetetlenek. Az, hogy a ház egy forgalmas útszakasz mellett létesült, egyértelműen szándékos volt, ugyanis az erőmű dolgozói innen viszonylag egyszerű módon tudták megközelíteni a munkahelyüket, és az sem ütközött akadályba, hogy egy buszmegállót létesítsenek. Az írás másik felvetése, miszerint az emberek féltek volna beköltözni a lakásokba, egyértelműen ferdítés. Több maguktól a lakosoktól származó beszámoló igazolja azt a felvetést, hogy óriási verseny volt a lakásokért, és jóval többen akartak beköltözni mint amire lehetőség lett volna. Heves megyén belül a ház megépítése ismételten szikrát adott a Gyöngyös Eger ellentétnek. Egerből többször is bíralták a házat, és sokáig a levegőben lógott annak a lehetősége is, hogy ott is építenek egy hozzá hasonlót, ez azonban soha nem valósult meg.

Sokan úgy érezték, Gyöngyös azért egyezett bele a ház építésébe, hogy oda tudjon szúrní Egernek és elmondhassa magáról, hogy náluk van a megye legnagyobb lakóépülete. Azt is tudni kell, hogy a Heves megyei Állami Építőipari Vállalat központja ekkoriban Gyöngyösön volt, és az egriek úgy gondolták, hogy ennek következtében Gyöngyös bizonyos értelemben előnyt

⁶⁸ Magyar Nemzet, 1971. 10. 22.

élvez a beruházások terén. Ezt a ház megépítése csak tovább fokozta. 1971-től nagyon komoly kampány indult annak érdekében, hogy a vállalat helyezze át székhelyét Egerbe, akkoriban ehhez a megfelelő anyagi feltételek még nem voltak biztosítva. Véleményem szerint a házzal szemben megfogalmazott kritikák sok esetben egyértelműen túlzóak voltak, ugyanakkor az is tény, hogy a város képe nagyon bizarr módon nézett ki ezzel a sokak által csak „pokoli toronynak”⁶⁹ nevezett épülettel.

5 A gyöngyösi toronyház lakói

Az ilyen jellegű beruházások kapcsán hajlamosak vagyunk elfelejteni egy dolgot: az emberi tényezőt. Ebben az épületben, ugyanúgy dolgozó családok éltek mint a város több pontján. De kik költözhetek be a házba?

Valóságos verseny alakult ki az emberek között azért, hogy itt lakhassanak. Az már az elejétől fogva egyértelmű volt, hogy kizárólag a Gagarin Hőerőmű dolgozói fognak itt lakni. Mivel a házat két ütemben adták át, már az is problémát okozott, hogy kik legyenek azok a szerencsések, akik birtokba vehetik az első lakásokat. Ha megnézzük az első lakosokat, egyértelműen látszik, hogy rengeteg párttagot találunk köztük. Ez mint a későbbiek folyamán kiderült számomra egyértelműen előnyt jelentett a lakások kiutalása terén. Egyedülálló személyek beköltözéséről szó sem lehetett. Alapvető elvárás volt, hogy az adott személy házas legyen, illetve további előnyt jelentett az is, ha gyerekes családról volt szó. Emellett azt is figyelembe vették, hogy az adott személyek hol éltek korábban. A lakásigényléssel kapcsolatos kérelmek elbírálása egyébként a Gagarin Hőerőmű Szociálpolitikai Osztályának volt a feladata⁷⁰. Miután szeptember 9-én az utolsó család is beköltözött a toronyházba, az első lakosokról egy igencsak egyértelmű képet alkothattunk.

Nagy részük fiatal házas volt, amit az is bizonyít, hogy az első beköltözők átlag életkora alig érte el a 26 évet.⁷¹ Több visszaemlékezésből is kiderül, hogy sokaknak ez volt az első önálló otthonuk. Az erőmű egyébként igyekezett számukra támogatást biztosítani, amelynek keretében

⁶⁹ Sokan ezt a jelzót használták akkoriban Gyöngyösi toronyházra. Elsősorban arra utaltak, ha tűz ütne ki a házban, akkor az egész egy csapásra pokoli toronnyá változna.

⁷⁰ MNL-HML-XXXV.25.n. Gagarin Hőerőmű Vállalati Pártbizottság irata

⁷¹ Szabad Föld, 1972. 12. 03.

minden beköltöző lakos számára 50 ezer forint vállalati kölcsönt biztosítottak, amit nagyrészt a lakberendezési tárgyakra költöttek el.⁷²

A lakások ez erőmű tulajdonát képezték, így bérlakások voltak. A különböző közös költségeken kívül semmi mást nem kellett fizetniük az itt lakóknak. Aki ide bekerült, az nagyon nehezen tudta elveszíteni a lakását. Ez csak akkor következett be, ha valakinek megszűnt a munkaviszonya az erőműnél. Ebben az esetben a munkaviszony hivatalos megszűnésétől számított két héten belül ki kellett költözni a lakásból. Erre nem sokszor volt precedens, amit az bizonyít a legjobban, hogy az első 157 lakásba beköltözött személy közül 123-at név szerint is sikerült azonosítanom, és közülük 10 évvel később 88-an még mindig a házban éltek.⁷³ Ez egyébként magyarázható azzal a 1970-es években általánossá vált jelenséggel, hogy a házon belül nagyon gyakoriak voltak a lakáscserék. Több olyan személlyel is találkoztam 2022-ben, aki élete során 3-4 alkalommal is költözött a toronyházon belül.⁷⁴ A házban nagyrészt szakmunkás végzettségű emberek éltek, éppen ezért jelentősebb hierarchiáról nem beszélhetünk.

Fecske István a ház legelső beköltözője volt, és ő volt az is, aki irányította a többi család költözését, egyértelműen egy köztisztletnek örvendő személy volt. Ez nagyrészt abból következett, hogy ő az erőművön belül is jelentős beosztásban dolgozott, előbb osztályvezető majd pedig főosztályvezető lett. Fecske István élete egyébként teljes mértékben összefonódott a toronyházzal, hiszen 1971-től egészen 2018-as haláláig végig itt élt. Az 1980-as évek elején a lakók a házban találkozhattak 20 munkásörrel is, akik szintén bizonyosfajta tisztetletet vagy tekintélyt élveztek a házon belül, de ahogyan az egyik egykori lakos fogalmazott, *„mindenki tisztelt mindenkit már csak a közös munkahelyből is kifolyólag”*.⁷⁵

Egyébként a lakosok a városon belül is különleges személynek érezhették magukat nagyon gyakran. Az 1970-es években a Mátra közelsége miatt az ország számtalan pontjáról érkeztek kirándulók, turisták, akik áthaladtak Gyöngyösön és sokan megálltak, hogy megcsodálják a város új büszkeségét a 20 emelet magas „toronyházat.”⁷⁶ Sokan be is kérezttek a magasabb emeleten lakókhoz, és onnan csodálták meg a páratlan kilátást. Ezt a helyzetet a toronyház lakói nagyon élvezték és a város több pontján is irigykedve figyelték őket,

⁷² Knizner István a ház egykori lakója megírta a visszaemlékezéseit amit meg is jelentetett. Ugyan csak egy évig élt a toronyházban mert utána Pakson vállalt munkát, még is rengeteg hasznos információ derül ki a könyvéből. Knizner, 2019. 170-180.

⁷³ Ehhez a korabeli telefonkönyveket, valamint lakónyilvántartásokat vettem igénybe.

⁷⁴ Több interjú alanyom is mesélte, hogy élete során többször is költöztek a toronyházon belül. Általában erre akkor volt szükség, ha valakinek menet közben több gyereke is született és az eredeti lakásuk már kicsi volt.

⁷⁵ Heves Megyei Népújság, 1982. 01. 17.

⁷⁶ Szabad Föld, 1972. 12. 03.

hogy milyen szerencsések azért, hogy egy ilyen épületben élhetnek. Továbbá az is egy fontos tény, hogy a ház Gyöngyös egyik új modern negyedében az úgynevezett „80-as lakótelepen” épült fel, ami ugyancsak tovább növelte az irigykedést.

Ha megvizsgáljuk magukat a lakásokat, akkor azt mondhatjuk el, hogy összkomfortosak voltak kivétel nélkül. A házban három, négy illetve hat férőhelyes lakásokról beszélhetünk, a források csak ritkán említenek szobaszámokat, az iratokban mindig férőhelyekről beszéltek.⁷⁷ A lakások a kor szokásának megfelelően beépített bútorokkal és padlószőnyeggel voltak ellátva a többi kényelmi igényt biztosító berendezési tárgy beszerzéséről a lakóknak maguknak kellett gondoskodniuk. Ez azonban nem volt olyan egyszerű akkoriban Gyöngyösön, ugyanis csupán egyetlen szövetkezeti áruház volt a városban, így a lakberendezési tárgyak hamar hiánycikké váltak. Ennek orvoslására az áruház a fővárostól kért segítséget, amit meg is kaptak⁷⁸ Így 1972-ben már semmi akadálya sem volt annak, hogy a legmodernebb szocialista divatnak megfelelően rendezzék be lakásaikat a hőerőmű dolgozói.⁷⁹

A lakáson belüli terek kialakítása is a korban megszokottnak volt mondható, a konyhákban gyakorlatilag csak egy embernek volt hely kényelmesen, a fürdőszobák sem voltak túlságosan nagyok, viszont a nappaliban szinte mindenki kényelmesen elfért. Éppen ezért fordult elő nagyon sokszor az, hogy az étkezéseket a nappaliban rendezték. A meleget központi fűtőrendszer biztosította. Összességében azt mondhatjuk, hogy a gyöngyösi toronyház első lakói jelentős részének igazi megváltás volt a házba való beköltözés. Az adott időszakhoz viszonyítva minden téren igazi modern lakásokba költözhetek az erőmű dolgozói.

5.1 Szabadidős és kikapcsolódási lehetőségek

Nagy kérdés az is, hogy vajon milyen lehetett a társasági élet egy ekkora házban. A 157 lakásban több mint 600 személy lakott. Azt mondhatjuk el, hogy az elzártág és a különböző hátráltató tényezők ellenére is bizonyos fajta társasági szerveződésnek a nyomait megtalálhatjuk a toronyház lakóközösségében is. Természetesen elsősorban az azonos emeleten élő személyek voltak azok, akik jobban átjártak egymáshoz, és gyakrabban tudtak szót váltani a másikkal.

Volt még egy másik nagyon érdekes megoldás a házban belül, ami bizonyos mértékig megszüntette a távolságokat, méghozzá a házban kialakított saját telefonközpont. Minden lakos

⁷⁷ Heves Megyei Népújság, 1970. 10. 13.

⁷⁸ Vas Népe, 1972. 03. 19.

⁷⁹ Uo.

rendelkezett egy négyjegyű telefonszámmal, és a házban belül a lakosok ezen keresztül ingyen beszélhettek egymással.

Ha a különböző emeleten élő lakók élő fizikai mivoltukban akartak egymással találkozni, arra is megvolt a megfelelő helyszín. A ház 20. emelete úgy lett kialakítva, hogy több klubhelyiség is megtalálható volt fent. Itt az egyik ilyen helyiségben volt sokáig a ház egyetlen televíziója, valamint itt a huszadik emeleten zajlottak hétköznapi esténként a „vére menő” ültartások is. A 20. emeleten a közös helyiségek mellett néhány vendéglakás is volt.⁸⁰ Ezekben a lakásokban elsősorban az erőműben ideiglenes dolgozó külföldi munkásokat szállásolták el. Éltek itt lengyelek, kazakok illetve németek is. Sokáig a lakosoknak a tetőre is szabad kijárási joguk volt, amit jobb idő esetén sokan ki is használtak elsősorban napozásra. A tető azonban tragikus eseményeknek is helyszíne volt, többen is onnan követtek el öngyilkosságot, éppen ezért az 1990-es évek elején megszüntették az oda való szabad feljárást.

Természetesen a toronyházban kívül is létezett élet. Az itteni lakosok esetében is megfigyelhető egy klasszikus Kádár-kori jelenség. Sokan voltak olyanok, akik vidékről, vagy kertesi házból költöztek be a városba és egy idő után megjelent náluk a természet iránti vágyakozás. Sokaknak elege lett a lakások és a betonrengeteg egyszerű sivárságából, éppen ezért a hétfői kikapcsolódás természetben való eltöltése céljából sokan vásároltak hétfői telket, házat Gyöngyös környékén. A két legnépszerűbb terület ebből a szempontból a Gyöngyös határában fekvő Sár-hegy illetve a Markazon található tó környéke volt. A Markazi-tóról fontos megemlíteni, hogy az erőmű tulajdonát képezte.⁸¹ Egy mesterséges tóról beszélhetünk, amit azért alakítottak ki, hogy az erőmű hűtővízzel való ellátása mindenféle akadály nélkül biztosítva legyen. De nem csak maga a tó képezte az erőmű tulajdonát, hanem a körülötte elterülő nagyszámú földterület is. Ezeket a parcellákat az erőmű egy jelképes összegért eladta a dolgozóknak, akik itt építettek hétfői házakat vagy valamilyen kis bódékat. A házak kapcsán mint ahogyan az a személyes visszaemlékezésekből kiderült számomra, szintén megfigyelhető egy a korszakban általánosnak mondható jelenség. Sokan „kölcson vették” az erőmű szerszámai, vagy éppen az építőanyagokat és abból készítették el a házakat. A közös tulajdon egy részét a magántulajdonok fejlesztésére használták. Természetesen aztán később ezeket a „kölcson tárgyakat” elfelejtették visszaszolgáltatni.⁸² A tó kiváló lehetőséget nyújtott a hétfői kikapcsolódásokhoz, sokan kezdtek el horgászni, és az erőműnek egy saját

⁸⁰ A lakók többször is adtak olyan interjút amely során az első élményeikre emlékeztek vissza. Vasas, 1982. 06. 01.

⁸¹ Képes Újság, 1985. 09. 07

⁸² Ezeket a történeteket a lakók visszaemlékezései. Többen is voltak akik még büszkék is voltak arra, hogy lényegében az erőmű építette föl neki a hétfői nyaralóját.

horgászegyesülete is működött itt. Ugyanakkor egy másik érdekes jelenség is megfigyelhető ezeknél az embereknél. Sokan már úgy beszéltek Markazról, vagy a környék különböző kisebb településeiről, hogy „*mi most már lejárunk vidékre*”. Ebből látható, hogy a toronyház lakóinál az urbanizációs folyamat nagyon gyorsan de csak felületesen ment végbe. Ekkor kapta egyébként a ház az egyik legismertebb elnevezését: „város a városban” utalva arra, hogy az itteni emberek élete egy külön történetként értelmezendő Gyöngyösön belül.

Azoknak a személyeknek sem kellett keseregniük, akik nem tudtak, vagy nem akartak saját telket, ugyanis az erőműnek a környéken számtalan helyen volt saját „nyaralója” amit a dolgozói bármikor igénybe is vehettek akár egy-egy hétvégére is. A házban több brigádmozgalom is működött, és ők a szabadidő hasznos eltöltésére is igyekeztek a lehető legkomolyabb mértékben odafigyelni. Éppen ezért nagyon gyakran előfordult, hogy a házon belül közös kirándulásokat szerveztek az ország több pontjára is. Ha viszont valaki csak egy egyszerű túrázásra vágyott, annak kiváló lehetőséget kínált a Mátra.

A ház lakóinak átlag éves keresete 1972-ben nagyjából 24 500 forintra volt tehető.⁸³ Ezért nem meglepő, hogy a házban lakó 157 család 1974-ben összesen 104 db gépkocsival rendelkezett ami mind Gyöngyösön belül, mind pedig az országban nagyon kiemelkedőnek számított.⁸⁴ Ráadásul a gépkocsi további lehetőségeket biztosított a kirándulások, a szabadidő zavartalan megtervezéséhez.

Több visszaemlékező is kiemelte azonban, hogy a szabad szombatoknak megvolt a maga káros hatása is. Sokan egyszerűen nem tudtak leállni a munkával, és a hétvégeket is munkával töltötték a hétvégi házaikban. Sokaknak pedig egyáltalán nem jutott szabad szombat, és arra is folyamatosan figyelnie kellett az embereknek, hogy az erőmű kéményeiből milyen színű füst száll. A toronyház felső erkélyeiről széles kilátás nyílt az erőműre, és ha másféle füst szállt fel a levegőbe a lakók tudták, hogy véget ért a szabad szombatjuk, hiszen valami üzemzavar volt az erőműben, amit el kellett hárítani.

A sportolási lehetőségeket is igyekeztek a lehető legmaximálisabban figyelembe venni. Éppen ezért szándékosan a toronyház környékén az erőmű kezdeményezésére létrehoztak egy sporttelepet, sőt az erőműnek saját labdarúgó csapata is volt az 1971-ben alapított Energia SC. A házban több mint száz gyerek élt, és az ő kikapcsolódási lehetőségeiknek szintén teret kellett biztosítani. A ház tövében kialakítottak egy játszóteret számukra, de a gyerekek igényeit ez nem elégítette ki teljes mértékben. Sokan panaszkodtak, hogy hiányos a felszerelés, hiszen még

⁸³ Ez az összeg nagyon magasnak számított akkoriban, és a későbbiek folyamán is jelentős bérfejlesztéseket terveztek. HU MNL OL XXIX-F-60 Erőmű Beruházási Vállalat (ERBE)- A Gagarin Hőerőmű „ügyei” 1971

⁸⁴ Vasas, 1982. 06. 01.

csúszda sem volt a játszótéren, a focikapuk szerepét a bokrok vették át. A városi strandfürdő viszont közvetlenül a toronyház mellett volt, ami a gyerekeknek is nagy örömet okozott. Többen is kihasználták ezt a lehetőséget, és miután hazaértek az iskolából, lejárta úszni. A gyerekek másik kedvelt időtöltése a házzal kapcsolatosan a *liftezés* volt.⁸⁵ Szórakozásképpen a ház földszintjéről rendszeresen fel- és levitették magukat valamelyik felvonóval a portás és a karbantartó legnagyobb örömére.

A ház lakói viszonylag boldog életet éltek, bár a környéken található különböző városi kulturális, vendéglátóipari egységek messze voltak tőlük, ami sokaknak okozott bosszúságot.

5.2 Vidéki „toronyházak” Magyarországon

Már a „toronyház” fogalma is több kérdést felvet. Mit tekinthetünk „toronyháznak”? Erre vonatkozóan a Kádár-korszakban nem lehetett egyértelmű választ adni, ugyanis semmiféle határozatban, vagy rendeletben nem szabták meg pontos paramétereket ezekkel az épületekkel kapcsolatosan. Mindenki relatívan értelmezte a fogalmat, ha bármelyik kis városban épült egy ház, ami magasabb volt mint a többi, akkor azt azonnal „toronyháznak” nevezték. Általánosságban véve mégis azt mondhatjuk, hogy ezek az épületek 60 méter fölötti magasságban kezdődtek. Így az 1970-es éveket nevezhetjük a „toronyházak” aranykorának, hiszen több vidéki város is szükségességét érezte annak, hogy ilyen épületeket építsenek. Szinte mindegyikben közös, hogy ez több hasonló vagy azonos problémát maga után vonzott és a megítélésük sem volt egységes. Az egyértelmű, hogy ezek az épületek több vidéki város esetében is alapvetően változtatták meg az addigi városképet nem éppen pozitív irányba. Nézzük azonban, hogy hol is épültek toronyházak Magyarországon.

Az első vidéki toronyház 1968-ban készült el Miskolcon a Szentpéteri kapu 31. szám alatt. Miskolc az egész Kádár rendszerben az ország egyik legfontosabb városa volt, így abban talán semmi meglepő dolgot nem találhatunk, hogy itt építették fel az első vidéki toronyházat. A ház 23 emeletes, és maguk a tervezői is ideköltöztek.⁸⁶ Lakóközösség vizsgálatát tekintve nagy számban találkozhatunk itt értelmiségivel, a város vezetésének tagjaival, valamint egyszerű munkásemberekkel is. Ez talán jobban szimbolizálja a szocialista egyenlőség szándékát. A ház 1990-ig valóban a város egyik pozitív jelképe volt, azonban a rendszerváltást követően alapvetően változott meg a helyzet.⁸⁷ A lakóközösség összetétele teljesen

⁸⁵ A történet Bujdosó Lajosné mesélte nekem, aki 1971 és 1979 között volt a toronyház házmestere.

⁸⁶ Új Hírnök, 1993. 02. 15.

⁸⁷ Uo.

kicszerélődött maga a ház környéke is züllésnek indult, ami azt eredményezte, hogy úgy beszélhetünk ma (2022-ben) erről az épületről mint Miskolc egyik szegényfoltjáról.⁸⁸

A második magyarországi vidéki toronyház épült fel Gyöngyösön a rendszerváltás itt is komoly társadalmi problémákat okozott mivel az erőműnek is egyre inkább teher lett ez a ház. 1994-ben az erőmű eladta a házat Gyöngyösnek, így egy évvel később társasházzá alakult át.

Debrecen hírnevét nagyon sokáig a városban minden évben megrendezett virágkarnevál adta. 1973-ban már arról is híres volt, hogy itt volt megtalálható ekkor az ország legnagyobb lakóépülete a maga 23 emelet magasságával.⁸⁹ Az épület ott a Petőfi térnél található vasútállomás mellett létesült, egy forgalmas közlekedési csomópont mellett. Az alföldi lakosoknak sokáig nagyon szokatlan lehetett a látványa, hiszen még az 1960-as évek elején épült a városban egy 6 emeletes épület, amit már csak megszokásból is toronyháznak hívtak.⁹⁰ A lakóknak komoly problémát okoztak a vékony falak, mivel a forgalmas debreceni pályaudvarról minden zaj beszűrődött. A ház állapota napjainkban is teljesen megfelelő, a rendszerváltást követően csupán állagmegőrző munkálatokat végeztek.

Salgótarjánban 1974-ben adtak át egy 18 emeletes épületet.⁹¹ Vele szemben már korábban megépült egy 15 emelet magas ház, a két házat egy fenti átjáróval is összekötötték. A salgótarjáni ház építése során a Gyöngyösnél már részletesen taglalt problémák jelentkeztek. 1970-ben kezdték el építeni és a munka 4 évig tartott.⁹² A befejezési határidőt itt sem sikerült pontosan betartani, menet közben a kész lakásokat már elkezdtek átadni. A salgótarjáni ház egyik legfontosabb problémája a liftek terén nyilvánult meg, azok műszaki állapotát többször is kritika érte, és a lakosok beszámolója szerint nagyon kevés esetben fordult elő, hogy az összes lift hibátlanul működött volna. A ház kapcsán előkerült költségek is sokakban visszatetszést váltottak ki, és úgy gondolták, messze meghaladták magának a városnak a lehetőségeit. A rendszerváltást követően a házban több állagmegőrző munkálatot el kellett már végezni, ugyanis az állapota nem volt megfelelő.

Veszprém a maga toronyházát 1975-re építette meg.⁹³ Az itteni ház létrehozása teljes mértékben összeforrott Pap János nevével, aki akkoriban a megye elsőszámú vezetője volt. Évtizedekig ő volt az MSZMP Veszprém Megyei Bizottságának első titkára. Sokan úgy tartják

⁸⁸ Magyar Nemzet, 2017. 05. 18.

⁸⁹ Szabó, 1973. 18-20.

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Nógrád Megyei Hírlap, 1974. 04. 08.

⁹² HML NML MSZMP XXXV.51.c. Nógrád Megyei Végrehajtó Bizottság ülései 1968/1968-11-29 329.öc. 329/4

⁹³ Nagy, 2012. 187-195.

az épület kifejezetten az ő kérésére épült fel. Érdekesség, hogy a ház a mai napig is úgy él a köztudatban mint 20 emeletes, pedig igazából csak 18 emelet található meg benne. Ez azzal magyarázható, hogy valójában 20 emeletesre tervezték, azonban nem számoltak azzal, hogy a tetőről könnyen belátható lett volna a magyar néphadsereg közelben állomásozó alakulata.⁹⁴ Ezért végül csak 18 emelet valósult meg. A rendszerváltást követően az állaga nagyon leromlott, de többször is felmerült a turisztikai célú hasznosítása. Sem erre sem egy nagyobb mérvű felújításra nem volt meg a megfelelő keret.

Szolnok 1976-ra készítette el a maga 24 emeletes épületét a város alapításának 900. évfordulójára. A ház a gyöngyösi tömb mintájára készült. 1990 után itt is nagyarányú romlás következett be mind a külső mind pedig a belső szerkezetek tekintetében. Az utolsó két lakott emeletről ki is költöztették az embereket, mivel veszélyesnek minősítették az ottani életvitelszerű tartózkodást.

A toronyházak sorában talán a legtragikusabb sors a mára már legendássá vált pécsi toronyháznak jutott. A házat 1976-ban adták át és 25 emeletes magasságával az ország akkori legnagyobb lakóépülete lett.⁹⁵ Az építése során egy különleges jugoszláv építési technológiát alkalmaztak. Magának a háznak az építési költsége megközelítőleg 70 millió forint volt.⁹⁶ Az új IMS elnevezésű jugoszláv technológiával szemben mindenki óriási elvárásokat támasztott. ⁹⁷ 1989-ben azonban 13 évvel az átadás után arra lettek figyelmesek többen is, hogy a házat összefogó fémhuzalszerkezetek jelentős része elkezdett rozsdásodni, ami életveszélyessé tette magát az épületet. Ennek nyomán 1989-ben megközelítőleg 245 családnak kellett elhagynia az otthonát. Sokáig nem tudták, hogy mit kezdjenek az üresen maradt házzal. A 2000-es évek elején többször is felmerült az, hogy esetleg turisztikai célokra is hasznosítani lehetne. Erre történtek is kísérletek, megpróbálták megerősíteni a házat, a pénz ezzel kapcsolatban is elfogyott egy idő után, és beruházót sem sikerült találni. Így 2016-ban hosszas huzavona után megszületett a döntés arról, hogy a házat le kell rombolni.⁹⁸ Így az ebben a fejezetben felsorolt házak közül a pécsi az egyetlen, amit ma már nem láthatunk.

Manapság az is látszik, hogy a többi házzal is rengeteg probléma van, és a városok nem igazán tudnak velük mit kezdeni. A problémákat már 40-50 éve a Kádár-korszakban is érzékelték, ezért s 1978-tól fogva csak az MSZMP rendkívüli engedélyével lehetett hasonló beruházásokat megvalósítani.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Esti Hírlap, 1976. 05. 04.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Dunántúli Napló, 1975. 02. 02.

⁹⁸ Magyar Demokrata, 2016. 05. 04.

6 Összegzés

A dolgozatomban igyekeztem kísérletet tenni arra, hogy megmutassam milyen tényezők együtt állása volt szükséges ahhoz, hogy ezek az ún. toronyházak létrejöjjenek. Fontos volt, hogy lássuk a kiindulási pontot azaz az 1945 utáni lakáshelyzetet, az óriási lakáshiányt a magyarországi építkezések viszonylatában. Ezt követően arra törekedtem, hogy a minél részletesebben bemutassam azokat az országos és helyi gazdasági, politikai és társadalmi folyamatokat, amelyek nyomán eljuthattunk a gyöngyösi toronyház megszületéséhez.

A visontai Gagarin Hőerőmű megalapítása sok tekintetben átalakította Heves megye arculatát. Láthatjuk, hogy az 1968-ban bevezetett új gazdasági mechanizmusnak milyen hatása volt egy vidéki nagyvállalat életére, és egy házépítés terén mennyiben nyilvánult meg ténylegesen a sokak által hangoztatott önállóság.

Maga a gyöngyösi toronyház tavaly volt 50 éves. A városban és a házban belül is nagy örömmel fogadták, hogy valaki foglalkozik a témával. Ennek következtében több előadást is tartottam a házzal összefüggésben amire mindig nagy érdeklődés mutatkozott. Elengedhetetlen volt a dolgozatomban az, hogy országos kitekintést tegyek, és némileg megvizsgáljam a különböző vidéki toronyházak múltját és jelenét. Budapest esetében ez akár egy hosszabb önálló tanulmányt is megérne, de a témám szempontjából a főváros vizsgálatát nem tartottam relevánsnak.

A lakóközösség bemutatása volt talán a kutatásom egyik legnehezebb és egyben legizgalmasabb fázisa. Azt már korábban is sokan mondták nekem, hogy a toronyház egy letűnt kor emléke, arra azonban a legelején gondolni sem mertem, hogy a vizsgálat során ennyire részletes képet sikerül feltárnom a ház történetével kapcsolatosan. A toronyházak története nem egy lezárt fejezet, hiszen minden bajukkal együtt napjainkban is találkozhatunk velük. Ezek múltja, története tanulsággal szolgálhatnak mindenki számára. A személyes élmények, tapasztalatok bősége, elfogultsága, szubjektivitása azonban nagyon megnehezíti egy objektivitásra és komplexitásra törekvő ifjú történész munkáját.

A házak példája nyomán láthatóvá válik a Kádár-korszak kétarcúsága is. Amikor megépültek ezek a házak, sokan úgy tartották, hogy még 10-20 évig megérdemlik a toronyház jelzőt, azt követően azonban, még ezeknél az épületeknél is magasabbak fogják átvenni a helyüket/nevüket. Kijelenthetjük, hogy tévedtek. Már az 1980-as években is bizonyos mértékben egyre inkább előtérbe kerültek a realitások az építkezések kapcsán is. Rengeteg

vidéki városban és magában a fővárosban is, egyenesen szitokszónak számított, ha valaki toronyházakat emlegetett.

Dolgozatomnak nem is volt célja, hogy a jövő kérdéseit vizsgálja. A múlt egyik érdekes fejezetéből szerettem volna egy kis metszetet adni. Sokan szokták használni a velünk élő történelem kifejezést. Az 1970-es években épült szocialista toronyházak a bizonyítékai annak, hogy ez a fogalom bizonyos esetekben mennyire helytálló.

Felhasznált források

Szakirodalom

- Bakó Ferenc (szerk.): Fejezetek Visonta történetéből. Eger-Szolnok. 1975.
- Ballai László: 15 éves lakásépítési terv teljesítésének tapasztalatai. In: Társadalmi Szemle, 46. (1977) 6. sz.
- Fonál Sándor: A 15 éves lakásépítési terv teljesítéséről. In: Társadalmi Szemle, 28. (1959) 12. sz.
- Gyarmati György: A Rákosi-korszak. Bp. 2011.
- Gyarmati György: Taposómalom taposóaknákkal. Bp. 2019.
- Horváth Sándor: 2 emelet boldogság. Bp. 2012.
- Horváth Sándor: Kapu és határ-mindennapi Sztálinváros. Bp. 2005.
- Keller Márkus: Indokolt lakásszükséglet. Bp. 2012.
- Keller Márkus: Szocialista kispolgár. A békásmegyeri lakótelep és a kádárizmus. In: A szovjet típusú rendszer vitatott kérdései. Szerk.: Rainer M. János. Pécs. 2022.
- Keller Márkus: Szocialista lakhatás. Bp. 2018.
- Knizner István: Így jártam Pakson. Bp. 2018.
- Majtényi György: Egy forint a krumplis lángos. Bp. 2018.
- Molnár József: Gyöngyös településszerkezete. In: Mátrai tanulmányok. Szerk.: Horváth László. Gyöngyös. 1997.
- Nagy József: A szocializmus építése Heves megyében. Eger. 1970.
- Nagy Szabolcs: „Rekonstrukció” és „rehabilitáció” In: A közép-dunántúli városaink szocialista kori története. Szerk.: Katona Csaba-Koltai Gábor-Rácz Attila-Szüts István Gergely. Veszprém. 2012.
- Prakfalvi Endre: Az 1953-as városépítészeti vita. In: Budapesti negyed, 3. (1995) 9. sz.
- Rainer M János: A Kádár-korszak. Bp. 2011.
- Sereg József: Gyöngyös a szocializmus útján. Gyöngyös. 1971.
- Soltész László: A 15 éves lakásfejlesztési terv megvalósítása. In: Városépítés, 12. (1976) 1-2. sz.
- Sz. Lukács Imre: Újjászülető Szolnok. In: Városépítés, 11. (1975). 4. sz.
- Szablyár Péter: Toronymagasan. Bp. 2007.
- Szabó János: Kellenek toronyházak Debrecen esztétikus morfológiája. In: Városépítés, 9. (1973) 2. sz.

- Tarnóczy Lóránt: Szolnok. In: Városépítés, 8. (1972) 4. sz.
- Valuch Tibor: Hétköznapi Kádár János korában. Bp. 2006
- Valuch Tibor: Magyar hétköznapiak. Bp. 2013.
- Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp. 2001
- Valuch Tibor: Mindennapi történetek. BP. 2020.

- **Primer források**
- MNL HML Gyöngyös Városi Tanács iratai XXIII.521.b.
- HML NML XXXV.51.c. MSZMP Nógrád Megyei végrehajtó bizottság ülései 1968/1968-11-29 329.őe. 329/4
- MNL OL XXIX-F-60 Erőmű Beruházási Vállalat (ERBE)- A Gagarin Hőerőmű „ügyei” 1971
- MNL HML 22.3 MSZMP Heves Megyei végrehajtóbizottság ülései 1970/1970-01-04-28 343.őe. 343/56
- MNL HML 22.3 MSZMP Heves Megyei végrehajtóbizottság ülései 1971/1971-09-14. 39. őe. 379. 39/4
- MNL HML 22.3 MSZMP Heves Megyei végrehajtóbizottság ülései 1972/1972-09-24. 403. őe. 403/3
- MNL HML XXXV-29-3 MSZMP Eger Városi Bizottsága végrehajtó bizottsági ülései 1970/1970-09-09 323.őe. 323/8
- MNL-HML-XXXV.25.n. Gagarin Hőerőmű Vállalati Pártbizottság irata 534/1971
- **Internetes források**
- https://ntf.hu/index.php/2018/07/12/a_nagy_epiteszeti_vita/ (letöltés ideje: 2022.12.12.)
- **Sajtó**
- Heves Megyei Népújság, 1965. 01. 31
- Heves Megyei Népújság, 1965. 03. 07.
- Heves Megyei Népújság, 1965. 07. 13.
- Heves Megyei Népújság, 1968. 09. 01
- Heves Megyei Népújság, 1969. 06. 17.
- Heves Megyei Népújság, 1969. 06. 21.
- Heves Megyei Népújság, 1969. 09. 23.

- Szolnok Megyei Népújság, 1969. 11. 19.
- Heves Megyei Népújság, 1970. 02. 13.
- Heves Megyei Népújság, 1970. 05. 23.
- Heves Megyei Népújság, 1970. 06. 05.
- Népszava, 1970. 06. 27.
- Heves Megyei Népújság, 1970. 08. 19.
- Heves Megyei Népújság, 1970. 09. 10.
- Népszava, 1970. 10. 01.
- Heves Megyei Népújság, 1970. 11. 22.
- Heves Megyei Népújság, 1971. 02. 13.
- Heves Megyei Népújság, 1971. 03. 11.
- Népszava. 1971. 03. 20.
- Heves Megyei Népújság 1971. 05. 15.
- Magyar Nemzet, 1971. 10. 22.
- Figyelő, 1972. 12. 20.
- Nógrád Megyei Hírlap, 1974. 04. 08.
- Dunántúli Napló, 1975. 02. 02.
- Népszabadság, 1975. 03. 29.
- Szolnok Megyei Népújság, 1976. 01. 08.
- Esti Hírlap, 1976. 05. 04.
- Vasas, 1982. 06. 01.
- Képes Újság, 1985. 09. 07.
- Új Hírnök, 1993. 02. 15.
- Magyar Demokrata, 2016. 05. 04.
- Építők Lapja-HÁÉV, 1969. 03. 09.
- Építők Lapja-HÁÉV, 1969. 04. 24.
- Építők Lapja-HÁÉV, 1969. 11. 10.
- Építők Lapja, 1977.08.19